Andersson
Elffers
Felix

Eindrapport AEF onderzoek uitleningen schoolbibliotheken

Eindrapport

/Andersson Elffers Felix

Datum

9 november 2023

Opdrachtgever

Ministerie van OCW

Onderzoeksteam

Robin Groen, Gillian Lustermans, Dennis van den Berg en Jolien van der Vegt

bezoekadres Maliebaan 16 3581 CN Utrecht
po stadres Po stbus 85198 3508 AD Utrecht
telefoon +31 30 236 30 30
website www.aef.nl

/Andersson Elffers Felix

/ Inhoud

/ 1	**Het onderzoek**	**4**
1.1	Aanleiding	4
1.2	Achtergrond: Verschuivingen in het schoolbibliotheek landschap maken dat het leenrechtstelsel toe is aan een update	4
1.3	Onderzoeksvragen	6
1.4	Scope van het onderzoek en kernbegrippen	7
1.5	Begeleiding van het onderzoek	7
1.6	Leeswijzer	7
/ 2	**Onderzoeksmethode en aanpak**	**9**
2.1	Methodiek	9
2.2	Rekenmethode berekening aantal uitleningen door schoolbibliotheken	12
/ 3	**Beantwoording onderzoeksvragen**	**17**
3.1	Beantwoording hoofdvragen onderzoek	17
3.2	Beantwoording deelvragen onderzoek	21
/ 4	**Duiding resultaten en aandachtspunten vervolg**	**32**
/ 5	**Conclusies**	**36**
/ A	**Bijlagen**	**38**
A.1	Begeleidingscommissie	38
A.2	Aanvullende kenmerken response enquête	39
A.3	Aanvullende checks uitleenberekeningen	39
A.4	Stap-voor-stap berekening uitleningen	40
A.5	Representativiteit uitleendata	42

/ 1 Het onderzoek

1.1 Aanleiding

Schoolbibliotheken zijn vrijgesteld van het afdragen van een leenrechtvergoeding zoals vereist in de Auteurswet. Daarmee wijken ze af van openbare bibliotheken, die per uitgeleend boek leenrecht afdragen. De afgelopen jaren zijn schoolbibliotheken verder geprofessionaliseerd en worden zij vaker verzorgd door openbare bibliotheken via het de Bibliotheek op *school*-programma (dBos). Het onderscheid tussen school- en openbare bibliotheken vervaagt hierdoor, wat maakt dat schrijvers, illustratoren en uitgevers deze vrijstelling in toenemende mate als een probleem ervaren. Zij maken zich zorgen dat ze inkomsten mislopen en daarmee hun professionele toekomst in gevaar komt.

In reactie op deze zorgen heeft voormalig minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) Van Engelshoven op 13 oktober 2021 een werkgroep ingesteld om met verschillende belanghebbenden een duurzame oplossing te ontwerpen voor de leenrechtkwestie. Deze werkgroep kwam tot twee oplossingsrichtingen:

1. Het wijzigen van de Auteurswet om de onderwijsvrijstelling te schrappen en het ministerie van OCW verantwoordelijk te maken voor het afdragen van de leenrechtvergoeding.
2. De leenrechtvergoeding door schoolbibliotheken laten uitkeren op forfaitaire basis. (Op feitelijke basis is in de praktijk moeilijk werkbaar en creëert bovendien extra administratieve lasten voor scholen.).

Voor oplossingsrichting 2, de uitkering op forfaitaire basis, is het nodig om een inschatting te hebben van het aantal uitleningen dat schoolbibliotheken per jaar doen. Door dit aantal te vermenigvuldigen met de leenrechtvergoeding komt het totale vergoedingsbedrag tot stand. Het ministerie van OCW heeft AEF gevraagd om het onderzoek uit te voeren dat tot de inschatting van het aantal uitleningen en dus de berekening voor de forfaitaire basis leidt.

1.2 Achtergrond: Verschuivingen in het schoolbibliotheek landschap maken dat het leenrechtstelsel toe is aan een update

Schoolbibliotheken worden steeds professioneler

Schoolbibliotheken hadden voorheen vaak een geringe omvang en draaiden op de inzet van vrijwilligers. Tegenwoordig pakken veel scholen het serieuzer aan. Zo maken veel schoolbibliotheken gebruik van digitale uitleenadministratiesystemen en werken ze vaker samen met openbare bibliotheken. Met name in het primair onderwijs (po), worden schoolbibliotheken steeds vaker (deels) verzorgd door openbare bibliotheken via het de Bibliotheek op *school*-programma (dBos)[1] of een vergelijkbaar programma onder een andere naam. Dit is een programma waarbij de openbare

[1] https://www.lezen.nl/activiteit/de-bibliotheek-op-school/

bibliotheek schoolbibliotheken ondersteunt via, bijvoorbeeld, de collectie, leesconsulenten en/of leesprogramma's. Ook in het voortgezet onderwijs is een groei in de samenwerking met de Bibliotheek op *school (*dBos) zichtbaar[2].

Er zijn duidelijke verschillen tussen de onderwijssectoren

Hoewel er veel is veranderd in het landschap van schoolbibliotheken, zijn er nog steeds grote verschillen te zien tussen schoolbibliotheken in het primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. In het primair onderwijs nam het aantal schoolbibliotheken de afgelopen jaren toe[3]. In contrast met het primair onderwijs, lijkt in het voortgezet onderwijs een trend te zien naar een afname in mediatheken. Zo werden er in 2012 nog 709 mediatheken geteld. In 2019 waren dat er nog 561[4]; een afname van 21% over 7 jaar (gemiddeld 3 procentpunt afname per jaar). Hoewel huidige cijfers van het aantal mediatheken in Nederland ontbreken, ziet ook de branche vereniging voor mediathecarissen een duidelijke afname in het aantal mediathecarissen op het voortgezet onderwijs[5]. Binnen de groep vo-scholen zijn het daarnaast vooral de havo/vwo-scholen met een goed georganiseerde media- of schoolbibliotheek. Deze komen op het vmbo en ook in het mbo minder voor[6].

Volgens een recente meting van Stichting Lezen hanteren ongeveer 18% van de vo-scholen de aanpak van het dBos-programma[7], dit zijn met name vmbo scholen. In het primair onderwijs (po) ligt dit percentage flink hoger. Circa 53% van de po scholen maken gebruik van het dBos programma. Sinds 2017 werken ook mbo scholen samen met bibliotheken via het dBos-programma. In totaal hebben 26 mbo-scholen (dit kunnen dus meer locaties zijn) een samenwerking voor een of meerdere opleidingsrichtingen met dBos.[8]

Het leenrechtstelsel is toe aan een update

De Auteurswet (artikelen 12, 15c-g) schrijft voor dat instanties die boeken uitlenen een vergoeding moeten afdragen over elke uitlening. Het leenrechtstelsel is zo ingericht dat er een aparte rechtspersoon verantwoordelijk is voor de uitkering van leenrechtvergoeding aan rechthebbenden. Stichting Leenrecht is de organisatie die, door de Minister van Justitie op 30 oktober 1996 in overeenstemming met de Staatssecretaris van OC&W, is aangewezen en als rechtspersoon belast is met de uitvoering van de regeling voor het leen- en verhuurrecht. Stichting Leenrecht int rechtstreeks de vergoedingen bij openbare bibliotheken, spelotheken en cd-uitleen. Deze leenrechtvergoedingen worden jaarlijks uitgekeerd aan de rechthebbenden via zogenaamde verdeelorganisaties. Deze bestaande organisaties richten zich elk op een specifieke groep rechthebbenden. Op deze manier komen de leenrechtgelden terecht bij belangrijke groepen zoals schrijvers, vertalers, illustratoren, fotografen, vormgevers, uitgevers, componisten, musici, acteurs, producenten en anderen. Bovendien wordt een deel van deze middelen vaak besteed aan diverse sociale en culturele doelen ter ondersteuning van de rechthebbenden.

Niet alle instanties die boeken uitlenen dragen een vergoeding af voor elke uitlening. Artikel 15.c.2 schrijft voor dat: "Instellingen van onderwijs en instellingen van onderzoek en de aan die instellingen verbonden bibliotheken en de Koninklijke Bibliotheek in haar hoedanigheid van onderzoeksinstelling

[2] Stichting Lezen – Leesmonitor (2023). De Bibliotheek op *school* steeds meer in zwang.
[3] Inspectie van het Onderwijs (2022) – 'Peil.Leesvaardigheid einde (speciaal) basisonderwijs 2020-2021
[4] https://www.lezen.nl/onderzoek/steeds-minder-mediatheken-in-voortgezet-onderwijs/
[5] Uit correspondentie met voorzitter van de Beroepsvereniging Mediathecarissen Onderwijs (BMO)
[6] Onderwijsraad (2019) – Lees! Een oproep tot een leesoffensief, p. 30
[7] Stichting Lezen – Leesmonitor (2023). de Bibliotheek op *school* steeds meer in zwang.
[8] Stichting Lezen (2023) – Jaarverslag Kunst van Lezen 2022, p. 30

vrijgesteld [zijn] van de betaling van een vergoeding voor uitlenen". Schoolbibliotheken zijn daarmee vrijgesteld van het afdragen van een leenrechtvergoeding. Hiermee wijken schoolbibliotheken af van openbare bibliotheken, die als instantie "die de uitlening verricht of doet verrichten een billijke vergoeding [moeten betalen]" (artikel 15.c.1).

Vanwege de groei van de Bibliotheek op *school* hebben auteurs, illustratoren en uitgevers zich uitgesproken dat zij inkomsten mislopen door deze vrijstelling van leenrecht voor schoolbibliotheken en dat daarmee hun professionele toekomst in gevaar komt. Er is om deze reden jaren actiegevoerd met het doel om een oplossing te vinden voor teruglopende leenrechtvergoedingen.[9] Als reactie besloot voormalig minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) Van Engelshoven op 13 oktober 2021 om een werkgroep in te stellen met verschillende belanghebbenden om een duurzame oplossing te ontwerpen voor de leenrechtkwestie.

Met een wetswijziging van de Auteurswet per 1 januari 2025 draagt OCW leenrechtvergoedingen op een forfaitaire basis af

Na een klein jaar overleg tussen de werkgroep en het ministerie werd in een bestuurlijk overleg op 11 juli 2022 besloten om rechthebbenden over de periode vanaf 2013 te niet afgedragen leenrechtvergoedingen in de periode 2013-2022. Men koos voor het jaar 2013, omdat dit het jaar was waarin dBos in het po begon begon te groeien. Daarnaast besloot men ook om per eerstvolgende gelegenheid[10] de Auteurswet wijzigen, en als onderdeel van de wijzigingen onder andere de onderwijsvrijstelling te laten vervallen. Voor het berekenen van de vergoeding besloot het ministerie om dit te doen op basis van een forfaitaire aanpak. Hiermee zal driejaarlijks via een constante rekenregel de hoogte van het totaalbedrag leenrechtvergoeding worden berekend (P * Q). Het huidige onderzoek zal de basis vormen voor een eerste schatting van het aantal uitleningen.[11]

1.3 Onderzoeksvragen

Het doel van dit onderzoek is om de aannames te testen die aan de basis liggen van de forfaitaire vergoeding van de leenrechtvergoeding voor uitleningen op schoolbibliotheken. Het gaat om bibliotheken op onderwijsinstellingen in het primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs (po, vo, mbo). Om deze leenrechtvergoeding op forfaitaire basis te kunnen uitkeren, is er een beeld nodig van zowel de totale hoeveelheid boeken die op schoolbibliotheken worden uitgeleend als het totaal aantal uitleningen per titel. Daarbij vraagt het ministerie aandacht voor het verschil tussen schoolbibliotheken en openbare bibliotheken. Hieruit volgen de twee centrale onderzoeksvragen:

1. Hoeveel uitleningen doen schoolbibliotheken in Nederland per jaar?
2. Wijkt de verdeling van uitleningen door schoolbibliotheken af van de verdeling van uitleningen bij openbare bibliotheken?

Naast deze twee centrale onderzoeksvragen hebben we een groot aantal subvragen beantwoord. In hoofdstuk 2 lichten we toe op welke manier dit is gedaan.

[9] Zie de brandbrieven van 'Auteursbond, Mediafederatie en Stichting Leenrecht' aan de minister van OCW d.d. 22 juni 2017, 28 mei 2019 en 1 juli 2021. Zie ook https://www.leenrecht.nl/nl/Kinderboekenschrijvers-in-actie.
[10] Op het moment van schrijven lijkt dit per 1 januari 2025 te zijn.
[11] Beslispuntennotitie leenrechtvergoeding schoolbibliotheken, bestuurlijk overleg 11 juli 2022

1. Hoeveel onderzochte scholen hebben een schoolbibliotheek?
2. Welke verschillende typen schoolbibliotheken kunnen worden onderscheiden?
3. Met welke factoren hangt het type schoolbibliotheek samen? (vb. schooltype, schoolgrootte, samenwerkingsverbanden?
4. In welke frequentie komen de verschillende typen schoolbibliotheken voor in Nederland?
5. Mogen kinderen in alle onderzochte scholen boeken mee naar huis nemen?
6. Op welke manier worden uitleningen geregistreerd? (vb. bibliotheeksysteem, school systeem, Excel, schriftje van de school of niet geregistreerd)
7. Wordt er bij de registratie van uitleningen onderscheid gemaakt tussen uitlening van boeken die binnen de school blijven en boeken die mee naar huis mogen?
8. Hoeveel van de geregistreerde uitleningen binnen scholen betreft uitleningen van boeken die leerlingen wel/niet mee naar huis mogen nemen?
9. In hoeverre hangt het type schoolbibliotheek samen met de hoeveelheid uitleningen?
10. Wat is de verhouding tussen het bibliotheektype en de hoeveelheid uitleningen? (vb. wat is de verhouding tussen de hoeveelheid uitleningen en of iets een dBos vestiging is?)
11. Wat is de omvang van de collectie in relatie tot het aantal leerlingen?
12. Wat is de breedte en actualiteit van het titelaanbod?
13. Verschillen de grootte en samenstelling tussen de collecties van schoolbibliotheken per type schoolbibliotheek?

1.4 Scope van het onderzoek en kernbegrippen

We richten ons op schoolbibliotheken in alle onderwijssectoren

In dit onderzoek richten we ons op uitleningen door schoolbibliotheken in alle onderwijssectoren. We onderzoeken dus zowel het landschap van schoolbibliotheken en het aantal uitleningen in het primair onderwijs (po), voortgezet onderwijs (vo) en middelbaarberoepsonderwijs (mbo). We maken in het po en vo geen onderscheid tussen scholen in het speciaal of regulier onderwijs.

Onder schoolbibliotheek verstaan we elke mogelijkheid om een boek te lezen

We onderzoeken uitleningen door alle vormen van schoolbibliotheken. Concreet kan dit zowel een mediatheek met computers zijn als een boekenkast in een gang of klas. Ook schoolbibliotheken waar geen mogelijkheid is om geleende boeken mee naar huis te nemen, vallen onder de definitie. In het onderzoek stellen we scholen daarom zowel de vraag of ze volgens onze definitie een schoolbibliotheek hebben, of het bij deze schoolbibliotheken mogelijk is om een boek te lenen én of deze boeken ook mee naar huis mogen.

1.5 Begeleiding van het onderzoek

Voor het onderzoek is een begeleidingscommissie samengesteld. De begeleidingscommissie heeft vier keer input gegeven op het onderzoek en heeft meegelezen op de uitkomsten en de (concept)rapportage. De deelnemers aan de begeleidingscommissie zijn te vinden in Bijlage A1.

1.6 Leeswijzer

De opbouw van de rapportage is als volgt:

- **Hoofdstuk 2** beschrijft de onderzoeksaanpak, de gebruikte onderzoeksmethoden en datasets.

- In **hoofdstuk 3** beantwoorden we de hoofd- en deelvragen die centraal stonden in dit onderzoek.
- In **hoofdstuk 4** duiden we de resultaten van het onderzoek en bespreken we aandachtspunten voor het interpreteren van de bevindingen en voor toekomstige berekeningen van het aantal uitleningen.
- **Hoofdstuk 5** beschrijft de belangrijkste **conclusies** van het onderzoek.

/ 2 Onderzoeksmethode en aanpak

Om de hoofdvragen en deelvragen van het onderzoek te beantwoorden, hebben we een mix van kwalitatieve en kwantitatieve methoden ingezet. We beschrijven achtereenvolgens de methoden die we ingezet hebben om inzicht te verkrijgen in: (i) het schoolbibliotheeklandschap, (ii) het aantal uitleningen door schoolbibliotheken in Nederland (incl. per onderwijssector) en (iii) de verschillen tussen school- en reguliere bibliotheken in de verdeling van uitleningen.

2.1 Methodiek

Voor dit onderzoek hebben we verschillende onderzoeks- en analysemethodieken gecombineerd, die we achtereenvolgens beschrijven:

- een bureaustudie van eerder onderzoek,
- interviews met en bezoeken aan scholen
- een enquête over de schoolbibliotheek uitgezet onder scholen
- data-analyse en,
- aanvullende telefonische flitsinterviews met scholen.

2.1.1 Bureaustudie

Ons onderzoek is begonnen met een bureaustudie van reeds beschikbare en/of op te vragen documenten en andere data. Documenten die we bestudeerden zijn onder meer recente rapporten van de Bibliotheekmonitors over samenwerkingen met primair en voortgezet onderwijs (periode 2020 – 2021) en jaarrapportages van de Monitor dBos primair en voortgezet onderwijs (periodes 2019 – 2020 en 2021 – 2022). Daarnaast hebben we eerdere onderzoeken over (en naar uitleningen door) schoolbibliotheken gebruikt om een beeld te krijgen van de verschillende type schoolbibliotheken (per onderwijssector) en de ontwikkelingen in aantallen schoolbibliotheken (per onderwijssector). De bevindingen uit de bureaustudie gebruikten we ook om de bevindingen van dit onderzoek in perspectief te plaatsen.

2.1.2 Interviews (telefonisch en op locatie)

Om een eerste beeld te krijgen van de diversiteit in schoolbibliotheken, hebben we interviews met de schoolleiding en/of media-/bibliothecaris en/of docent gevoerd aan de telefoon en op locatie. Deze semigestructureerde interviews leverden ons informatie op over: hoe de bibliotheek ingericht was (bijv. kasten in de klas, of eigen ruimte met werkplekken), hoe groot de omvang en hoe actueel de collectie was, of leerlingen boeken konden lenen, hoe ze uitleningen registreerden, of boeken mee naar huis mochten en op welke manier ze samenwerkten met openbare bibliotheken en/of andere organisaties. We hebben 25 scholen gebeld (6 po, 11 vo en 9 mbo). Bij acht scholen kregen we niet de juiste persoon aan de telefoon, en lukte dat ook niet op een later moment. Vijf van de 25 scholen, 2 mbo en 3 vo, gaven aan geen bibliotheek of mediatheek te hebben. Bij de andere twaalf scholen lukte het wel om de juiste persoon te spreken en hebben we hen geïnterviewd over hun schoolbibliotheek.

We hebben daarnaast observaties op locatie gedaan bij negen scholen (6 po , 2 vo, 1 mbo). Vanwege twee corona besmettingen zijn twee bezoeken niet doorgegaan. Door middel van de bezoeken

kregen we een meer gedetailleerd beeld van de verschillende typen bibliotheekvormen. Op locatie observeerden we bijvoorbeeld de omgeving waarbinnen de bibliotheek gesitueerd was binnen de school, de grootte van de bibliotheek, de methode van registratie, de staat van de bibliotheek, en de manier waarop de boeken werden getoond. De bezoeken op locatie hadden als voornaamste doel om de enquête onder scholen te kunnen opstellen. De bezoeken waren gering en niet representatief.

2.1.3 Enquête onder scholen

In de enquête die we onder scholen uitzetten, bevroegen we scholen op grotere schaal over hun schoolbibliotheek (in het geval ze deze hadden), hun boekencollectie en de uitleningen die ze dat jaar gedaan hebben. De vragen en antwoordopties in de enquête baseerden we op de bureaustudie, de interviews en onze observaties op locatie. Voor het verkrijgen van inzicht in het schoolbibliotheeklandschap vroegen we scholen in de enquête, in het geval zij aangaven een schoolbibliotheek te hebben, onder andere naar wat voor type bibliotheek dit was, welke samenwerking zij met openbare bibliotheken hadden, en of ze boeken uitleenden waarbij we gericht vroegen naar uitleningen van boeken die mee naar huis mochten.

Response op de enquête

De enquête over de kenmerken *van* en uitleningen *door* schoolbibliotheken stond open van 1 november 2022 tot en met 28 februari 2023 en is door 158 scholen ingevuld. Het overgrote deel van deze scholen (152) heeft de enquête volledig ingevuld. Een deel van de vragen bevatte afhankelijkheden van eerdere vragen (scholen die geen bibliotheek hebben, zijn bijv. ook niet bevraagd over de werking van hun schoolbibliotheek). Hierdoor was de respons per vraag in veel gevallen kleiner dan het totaal aantal scholen dat de enquête heeft ingevuld. De tabel hieronder geeft de respons per onderwijssector weer.

Tabel 1. Verdeling respondenten per onderwijssector

Onderwijssector	aantal
School in het primair onderwijs (PO , SBO, SO, VSO*)	33
School in het voortgezet onderwijs (VO, LWOO, PRO)	67
School in het middelbaar beroepsonderwijs (MBO)	52

*VSO scholen die de vragenlijst beantwoordden vormden een combinatie met SBO of SO scholen.

Impact response enquête op beantwoording onderzoeksvragen

In bovenstaande tabel is zichtbaar dat de response op de enquête beperkt was, er waren met name weinig scholen in het po die de enquête beantwoordden. De oorzaak voor de beperkte response is niet duidelijk. Vanwege de beperkte response is het vragenlijstonderzoek niet representatief en konden niet alle deelvragen even goed beantwoord worden op basis van de enquête. Voor het berekenen van het aantal uitleningen en verschillen in verdeling van uitleningen tussen openbare- en schoolbibliotheken hebben we daarom gebruikt gemaakt van andere data-bronnen. Deze bronnen en de analyse hiervan staan hieronder beschreven in sectie 2.1.4. Data-analyse

2.1.4 Data-analyse

Om inzicht te krijgen in het aantal uitleningen door schoolbibliotheken in heel Nederland voerden we een data-analyse uit. Hiervoor gebruikten we informatie uit de bureaustudie (vb. eerdere

bevindingen over % boeken dat bij uitlenen mee naar huis mag), inzichten uit een aanvullende belronde, uit de enquête en gebruikten we uitleengegevens die we verkregen via Stichting Leenrecht (data van Aura Software en van de Provinciaal Ondersteuningsinstelling (POI) Friesland). Hieronder beschrijven we de datasets met uitleengegevens nader en hoe we deze hebben verwerkt. Verderop (2.2) lichten we toe welke rekenmethode we hiervoor gebruikt hebben.

Gebruikte datasets (allen verkregen via Stichting Leenrecht)

- **Uitleendata van Aura Software over periode 1-7-2021 tot 30-06-2022.** Aura Software is een maker van bibliotheeksoftware waarmee gebruikers o.a. de uitleningen van boeken kunnen registreren. Via Stichting Leenrecht maakten we gebruik van een dataset van Aura met de uitleendata van 389 po scholen, 438 vo scholen en 31 mbo schoollocaties. Een Aura uitleenbestand bevatte per school: het aantal uitleningen per titel, de titel, de auteur, de uitgeverij en het EAN nummer. Daarnaast bevatte het bestand de eerste twee cijfers van het postcodegebied van de school, het leerlingenaantal en de onderwijssector (po , vo en mbo) waar de school toebehoort.
- **Uitleendata van de Provinciaal Ondersteuningsinstelling (POI) Friesland (Fers) over periode 1-7-2021 tot 30-06-2022.** Provinciale ondersteuningsinstellingen (POI's) bieden op regionaal niveau ondersteuning aan bibliotheekorganisaties. In 2022 boden de POI's in alle provincies steun aan bibliotheken bij hun activiteiten gericht op onderwijs, zoals het programma de Bibliotheek op *school* (dBos). Daarnaast spelen de POI's een belangrijke rol in het aanleveren van de uitleendata van openbare bibliotheken bij andere partijen. Een van deze partijen is Stichting Leenrecht, die op basis van deze gegevens de leenrechtvergoedingen voor auteurs, illustratoren en uitgevers berekend. Voor dit onderzoek maakten we gebruik van uitleengegevens van een deel van de bibliotheken in Friesland die data van uitleningen op scholen aanleverden bij POI Friesland 'Fers'.[12]
- **Uitleendata openbare bibliotheken over periode 1-7-2021 tot 30-06-2022.** Stichting Leenrecht vraag jaarlijks de uitleendata bij openbare bibliotheken op om de leenrechtvergoedingen uit te kunnen keren aan auteurs, illustratoren en uitgeverijen. De data over 2021/2022 hebben ze met ons gedeeld zodat we op basis hiervan de verdeling van uitleningen tussen openbare bibliotheken en schoolbibliotheken konden vergelijken.

Opschoning Aura data en analyses ter controle

Alvorens we de Aura data gebruikten om het aantal uitleningen in het po en vo te berekenen, schoonden we eerst de data op. Zo controleerden we eerst of de uitleningen alleen boeken betroffen of dat scholen het Aura systeem ook voor uitleningen van andere artikelen gebruikten. Dit bleek het geval: In totaal betrof 13% van alle geregistreerde uitleningen geen boeken. Zo werden ook camera's, laptops, sleutels en zelfs acht wasknijpers door middel van Aura als uitlening geregistreerd. Deze 13% hebben we verwijderd als onderdeel van het opschonen van het bestand.

Vervolgens keken we van de scholen met opvallend weinig of opvallend veel leerlingen of we deze scholen op basis van de eerste twee postcode cijfers konden plaatsen. Wanneer dit niet het geval was of wanneer er volgens de DUO cijfers geen scholen met bijv. >17.000 leerlingen waren in een specifieke provincie, namen we deze bestanden niet mee in de analyse van het gemiddeld aantal

[12] We verkregen naast de data van Fers ook de data van de POIs van Noord- en Zuid-Holland (Probiblio), Groningen (Biblionet) en Gelderland en Overijssel (Sambis). Echter, alleen voor de data van Fers was het mogelijk om een koppeling te maken met data over het aantal leerlingen dat door de bibliotheken op *school* in het werkgebied van de POI bediend werden. Dit was nodig om een schatting te kunnen maken van het gemiddeld aantal uitleningen per leerling.

uitleningen per leerling. Ook onderzochten we of er een verband was tussen het aantal uitleningen en de grootte van scholen (om evt. op te schalen per schoolgrootte) en of we provinciale verschillen konden ontdekken (om evt. op te schalen per provincie). We vonden geen verband tussen de schoolgrootte (aantal leerlingen) en het aantal uitleningen per leerlingen (zie Bijlage A2 voor een gedetailleerde beschrijving). Eventuele verschillen tussen provincies konden we helaas niet goed bepalen vanwege een ongelijke verdeling van scholen in de Aura data uit de verschillende provincies (zie Bijlage A3 voor een uitgebreidere toelichting). Hier zou in de toekomst nog nader naar gekeken kunnen worden, maar was helaas niet mogelijk binnen dit onderzoek.

2.1.5 Aanvullende belronde

Parallel aan de data-analyse voerden we een aanvullende belronde uit voor scholen in het po. Vanwege de beperkte respons van po-scholen op de enquête in dit konden we geen accurate inschatting van het percentage po-scholen met schoolbibliotheek maken. In een aanvullende belronde onder een willekeurige selectie van 165 scholen, verdeeld over de verschillende provincies, landelijke en stedelijke gebieden, hebben we scholen gevraagd of zij (i) wel/geen schoolbibliotheek (eigen ruimte of klassenbibliotheek) hadden en of (ii) boeken bij het uitlenen wel/niet mee naar huis mochten. Van de 165 scholen namen 99 scholen de telefoon op, en beantwoorden 76 van deze 99 scholen onze twee vragen. Dit gaf ons zekerheid over de inschatting van het % van scholen met schoolbibliotheken uit eerder onderzoek. Zo kwam zowel uit recent onderzoek[13] onder een representatieve steekproef van scholen en deze belronde dat circa 96-97% van de po-scholen een school- en/of klassenbibliotheek heeft.

2.2 Rekenmethode berekening aantal uitleningen door schoolbibliotheken

We berekenden het aantal uitleningen in een aantal stappen aan de hand van P*Q
Vanwege de verschillen tussen onderwijssectoren op het gebied van schoolbibliotheken, berekenden we het totaal aantal uitleningen door schoolbibliotheken in het schooljaar 2021/2022 als de som van uitleningen binnen de verschillende onderwijssectoren. Per onderwijssector berekenden we het totaal aantal landelijke uitleningen als P*Q. Waar *P* staat voor het aantal leerlingen dat op scholen zit met een schoolbibliotheek in schooljaar 2021/2022 en *Q* staat voor het gemiddeld aantal uitleningen per leerling in het schooljaar 2021/2022.

Voor het po en vo volgden we hierbij de volgende stappen:

1. We maakten een inschatting hoeveel leerlingen er op scholen met een schoolbibliotheek zitten per onderwijssector (*P*). Hierbij brachten we zo veel mogelijk in kaart hoeveel scholen een schoolbibliotheek hebben. Vervolgens berekenden we op basis van de gemiddelde schoolgrootte het gemiddeld aantal leerlingen dat naar scholen gaat met een schoolbibliotheek.
2. We berekenden het aantal uitleningen per leerling (*Q*) door het totaal aantal uitleningen in de beschikbare data (Aura data voor po en vo; data Fers in po) te delen door het totaal aantal leerlingen in die datasets. Hierbij onderzochten we ook in welke mate er verschillen waren tussen provincies en in welke mate er een verband was met schoolgrootte.
3. Vervolgens pasten we een correctie toe voor de mate waarin boeken wel/niet mee naar huis mogen.

[13] Inspectie van het Onderwijs (2022) – 'Peil.Leesvaardigheid einde (speciaal) basisonderwijs 2020-2021

Voor onze inschatting voor uitleningen door schoolbibliotheken in het mbo zijn we van bovenstaande stappen afgeweken. Omdat nog weinig bekend is over het aantal mbo scholen met een schoolbibliotheek, konden we geen goede inschatting van *P* (het aantal leerlingen op scholen met schoolbibliotheek) voor het mbo maken. We gebruiken voor het mbo daarom het aantal uitleningen dat we via Aura gekregen hebben als aantal voor het totale aantal uitleningen door schoolbibliotheken in het mbo in schooljaar 2021/2022.

Aantal geregistreerde uitleningen in het mbo

Voor het mbo beschrijven we het aantal uitleningen op basis van de Aura data, maar schalen we vanwege een gebrek aan informatie over aantal schoolbibliotheken en ander onderzoek naar uitleningen in het mbo niet op naar een landelijk cijfer. In het schooljaar 2021/2022 werden in het mbo 26.482 boeken uitgeleend op de 31 mbo scholen/schoollocaties[14] die gebruik maken van Aura. .

2.2.1 Aannames voor de berekening van het aantal leerlingen op scholen met schoolbibliotheek (*P)*

Berekening van *P* in het PO

Een van de belangrijkste elementen voor het schatten van *P* (het aantal leerlingen op scholen met schoolbibliotheken) is het *aantal scholen* in Nederland dat een schoolbibliotheek heeft en/of samenwerkt met een reguliere bibliotheek. In Nederland waren er in het schooljaar 2021/2022 6608 basisscholen[15]. We schatten het aantal scholen met schoolbibliotheek in op basis van bestaand onderzoek (onderzoek Onderwijsinspectie[16]) en voerden daarnaast een extra belronde met een willekeurige selectie van po scholen uit om de bevindingen uit de literatuur te staven. Uit deze belronde kwam dat van de 76 scholen, 3 scholen geen bibliotheek/boeken in de klas of op de gang hadden (96%). Dit getal komt overeen het beeld uit eerder onderzoek dat 97% van de po scholen in Nederland een schoolbibliotheek heeft[17]. We gaan er in dit onderzoek daarom vanuit dat van 96% scholen een schoolbibliotheek heeft. Dit zijn 6344 basisscholen in Nederland.

Voor het po maken we daarnaast onderscheid tussen scholen die wel/niet samenwerken met dBos of een vergelijkbaar samenwerkingsprogramma. In het po waren er in schooljaar 2021/2022 3317 scholen met een samenwerking zoals dBos en/of vergelijkbaar[18]. Hier gingen 658.660 leerlingen naar toe. We nemen aan dat alle scholen met een samenwerking horen bij de 96% van scholen met bibliotheek/boeken in de klas of gang. Dus van de 6344 (96% van het totaal) scholen hebben 3027 scholen geen samenwerking met dBos of een vergelijkbaar programma. Dit gaat om 753.557 leerlingen. Het totale aantal leerlingen in het po op een school met een bibliotheek is daarmee: 658.660 + 753.557 = 1.412.217 leerlingen.

Berekening van *P* in het VO

In Nederland waren er in het schooljaar 2021/2022 645 vo-scholen (hoofdvestigingen[19]). Op dit moment ontbreekt het in de literatuur aan een betrouwbare inschatting van het aantal vo-scholen

[14] Op basis van de eerste twee cijfers van de postcode en van de mbo scholen/schoollocaties die gebruik maken van Aura voor het registreren van uitleningen, concluderen we dat een deel van de registratiedata-bestanden over specifieke schoollocaties gaan.
[15] https://www.ocwincijfers.nl/sectoren/primair-onderwijs/instellingen/aantal-scholen-in-het-primair-onderwijs
[16] Inspectie van het Onderwijs (2022) – 'Peil.Leesvaardigheid einde (speciaal) basisonderwijs 2020-2021
[17] Ibid.
[18] https://www.bibliotheeknetwerk.nl/publicaties/primair-onderwijs-2021-2022
[19] https://www.ocwincijfers.nl/sectoren/voortgezet-onderwijs/instellingen/aantal-vo-scholen

met een schoolbibliotheek en/of mediatheek. Zo weten we dat het aantal mediatheken lijkt af te nemen[20], maar is niet bekend hoeveel mediatheken er op dit moment op schoollocaties zijn. Ook is niet bekend[21] hoeveel schoolbibliotheken er zijn naast de mediatheken. Om deze reden nemen in dit onderzoek de gegevens van Aura als uitgangspunt. De uitleendata van Aura bevatte data van 438 vo-scholen of wel 67,9% van de scholen in Nederland, en van circa 650.526 leerlingen (69% van totaal van Nederlandse vo leerlingen). Volgens haar eigen gegevens bedient Aura circa 80% van de vo-scholen met een schoolbibliotheek. Als de 438 scholen in de database 80% van de scholen in het vo weerspiegelen, zijn er in Nederland circa 548 vo-scholen met een schoolbibliotheek en/of mediatheek (al dan niet gebruikmakend van Aura). Op basis van de opgeschoonde Aura data zitten er gemiddeld 1460 leerlingen op de scholen uit de Aura dataset (zie Bijlage A4 voor de stap-voor-stap berekening). Scholen die niet in de Aura-data zitten, hebben gemiddeld 1403 leerlingen. In totaal zitten er op de 548 middelbare scholen met schoolbibliotheek en/of mediatheek: (431*1460,3) + (117*1403,2) = circa 793.565 leerlingen.

2.2.2 Berekening van aantal uitleningen per leerling (Q) in de verschillende onderwijssectoren

Voor het inschatten van het gemiddeld aantal uitleningen per leerling (Q) gebruikten we voor het po, vo en mbo de uitleendata van Aura Software. In aanvulling op deze data gebruikten we voor het po ook uitleendata die we verkregen via de Provinciale Ondersteuningsinstelling (POI) van de provincie Friesland (Fers). Dit komt vanwege verschillen tussen de onderwijssectoren in de mate waarin samengewerkt wordt met de Bibliotheek op *school* (dBos) of soortgelijke programma's.

Berekening van *Q* in het vo

De Aura data bevatte relatief veel data voor het vo: 438 van de 645 hoofdvestigingen van vo scholen in Nederland; circa 68%. Van een groot aantal vo leerlingen (69% van de Nederlandse vo leerlingen) was uitleendata via Aura beschikbaar. In Bijlage A5 gaan we verder in op de representativiteit van deze steekproef. Hierbij kijken we bijv. ook naar de geografische spreiding en spreiding in schoolgrootte. We berekenden het gemiddeld aantal uitleningen voor het vo door het totaal aantal uitleningen uit de Aura data te delen door het totaal aantal leerlingen op de scholen van wie Aura de uitleen data registreert. Dit kwam neer op 1.511.540 uitleningen / 629.384 leerlingen = gemiddeld 2.4 uitlening per leerling.

Berekening van *Q* in het po

Voor het po ligt dit anders. Er is weinig Aura-data beschikbaar van basisscholen: 389 van de 6608 scholen. Dat betreft circa 6% van de basisscholen in Nederland. Ook het feit dat veel po-scholen een schoolbibliotheek 'hebben' middels een samenwerking met de Bibliotheek op *school* (dBos) maakt de Aura-data minder representatief. Voor het po werkten we bij het opschalen van het totaal aantal uitleningen voor heel Nederland daarom met twee gemiddelde aantal uitleningen per leerling; één op basis van de Aura uitleen data en één op basis van uitleendata die we via Fers (POI van Friesland) verkregen. De uitleendata van Fers konden we linken/verbinden met cijfers van Stichting Lezen[22] over het aantal leerlingen dat door de betreffende bibliotheken bediend worden. Op basis van deze combinatie van gegevens kwamen we uit op: 125.451 uitleningen / 10.298 leerlingen = gemiddeld 12.2 uitlening per leerling. Voor de Aura data kwamen we uit op: 943.706 uitleningen / 95.310

[20] Daling van mediatheken op 709 schoollocaties in 2012 naar 561 schoollocaties in 2019. Bron: https://www.lezen.nl/onderzoek/steeds-minder-mediatheken-in-voortgezet-onderwijs/
[21] Het rapport over het onderzoek van Stichting Lezen naar mediatheken verschijnt in Q1 2024.
[22] Cijfers afkomstig uit bestanden die verzameld worden t.b.v. de Bibliotheekmonitor van de Koninklijke Bibliotheek (KB).

leerlingen = gemiddeld 9.9 uitlening per leerling. Uiteraard zou het wenselijker zijn wanneer beide gemiddelde aantal uitleningen per leerling op nog meer data gebaseerd zou zijn. Binnen de context van dit onderzoek waren alleen de gebruikte databronnen (Aura en via Fers) beschikbaar. De inschattingen van het totaal aantal uitleningen in het po dienen daarom beschouwd te worden als de best beschikbare inschatting op dit moment.

2.2.3 Correctie aantal uitleningen naar huis

Een belangrijk onderdeel van het vraagstuk over leenrechtvergoedingen gaat over of boeken die uitgeleend worden op school/via de schoolbibliotheek mee naar huis gaan. Alleen over de boeken die meegenomen kunnen worden door leerlingen, dient leenrecht betaald te worden. We corrigeren daarom in onze derde stap van de berekening voor het % uitleningen dat niet mee naar huis mag.

Uit eerder onderzoek en op basis van onze belronde blijkt dat boeken in het po regelmatig niet mee naar huis genomen mogen worden. Uit onze additionele belronde (zie sectie '2.1.5 Aanvullende belronde' voor toelichting) bleek dat het geval bij 32 van de 72 scholen (44%). Dit cijfer past in de bandbreedte van eerdere inschattingen van het aantal uitleningen dat niet naar huis mag uit de literatuur in andere onderzoeken. We werken daarom in onze uiteindelijke berekening met een bandbreedte waarin de schatting van 'werkelijke' uitleningen voor het po kan vallen.

Voor het vo, was de response op de enquête onder scholen hoger (zie 2.1.3 Enquête onder scholen voor toelichting). Hieruit kwam dat bij 98.5 % van de scholen boeken ook mee naar huis mogen. Aangezien niet eerder onderzocht is en we hier ook geen informatie over hebben vanuit het uitleensysteem van Aura (i.e., *naar huis* wordt niet bij uitleningen geregistreerd), gebruiken we dit cijfer bij de correctie van aantal uitleningen.

2.2.4 Analyse vergelijking verdelingen schoolbibliotheken en openbare bibliotheken

We onderzochten de verschillen tussen de verdeling van uitleningen in schoolbibliotheken en de verdeling van uitleningen in reguliere bibliotheken op basis van de Aura uitleen data en uitleendata die we via Stichting Leenrecht verkregen.

Beschrijving van de gebruikte datasets

Voor de verdelingen van uitleningen door schoolbibliotheek gebruikten we de Aura-data als uitgangspunt. Dit is de data die we ook gebruikten voor het berekenen van het aantal uitleningen per leerling in het po (voor het deel van de leerlingen op een niet dBos school) en in het vo (voor alle leerlingen). We gebruikten hierbij de complete dataset[23]. Deze dataset bevat het aantal uitleningen per titel, de titel, de auteur, de uitgeverij en het EAN nummer. Voor de verdelingen van uitleningen door reguliere bibliotheken gebruikten we de dataset van Stichting Leenrecht, waar zij de verdeling van leenrechtvergoedingen op baseren. Deze dataset bevatte de reguliere uitleningen over de periode 1-7-2021 tot 30-06-2022. Naast informatie over het aantal uitleningen, de titel, auteur, uitgever, bevat de dataset van Stichting Leenrecht ook o.a. de leeftijdscategorie en het genre waartoe de titel behoort en het 13-cijferige EAN nummer. Het EAN nummer is een uniek nummer per boek wat gebruikt kan worden ter identificatie van het boek.

[23] We gebruiken hier de dataset inclusief de uitleningen van scholen die in de berekening van het aantal uitleningen per leerling zijn verwijderd (bijv. omdat zij minder dan 50 leerlingen of meer dan 15.000 leerlingen hadden ook al was er binnen die postcode geen school die daarmee overeenkwam) zitten hier tussen.

We voerden deze analyse aan de hand van de volgende stappen uit:

- Stap 1: Een match maken beide databestanden op basis van het EAN nummer, zover dit mogelijk was (niet alle boeken in de Aura bestanden hadden een herkenbaar EAN nummer).
- Stap 2: Voor de boeken in het Aura bestand zonder herkenbaar EAN nummer een match maken op basis van titel-schrijver-uitgever combinaties, daarna op alleen titel-schrijver combinaties en daarna alleen op titels. Voor alle drie de po gingen zijn alleen unieke entries uit de data van openbare bibliotheken gebruikt, zodat het met zekerheid om dezelfde boeken gaat. In figuur 1 het overzicht van de resultaten van de matchingsprocedure.
  - *Met herkenbaar EAN, teruggevonden in OB-data: 1.838.209 (73%)*
  - *Met herkenbaar EAN, niet teruggevonden in OB-data: 475.658 (19%)*
  - *Zonder herkenbaar EAN: 190.560 (8%)*

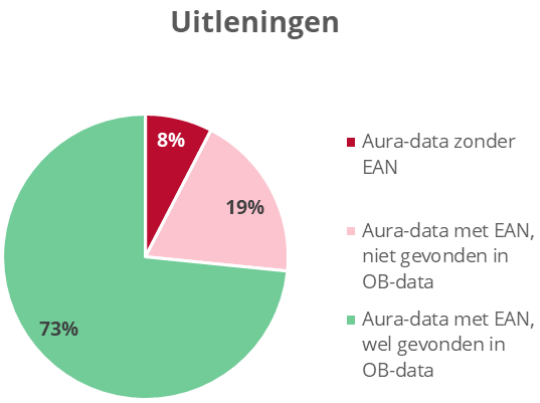

Figuur 1. Resultaten matchingprocedure tussen uitleendata Aura en uitleendata Openbare bibliotheken

- Stap 3: Vervolgens haalden we op basis van de match met een uitlening in het bestand van de openbare bibliotheek ook gegevens op over het genre en/of leeftijdscategorie voor de Aura uitleningen. Op deze manier hadden we voor elke uitlening in de Aura data waarmee een match was in de data van de openbare bibliotheek een leeftijdscategorie en/of genre.
- Stap 4: We analyseerden voor welke uitleningen door schoolbibliotheken geen match gevonden konden worden met uitleningen door openbare bibliotheken.
- Stap 5: We vergeleken frequenties van uitleningen van boeken uit de verschillende leeftijdscategorieën en uit genres tussen openbare en schoolbibliotheken.

/ 3 Beantwoording onderzoeksvragen

In dit hoofdstuk brengen we de gegevens uit de bureaustudie, gesprekken met scholen, aanvullende belronde, enquête en analyse van uitleengegevens van Aura samen om de hoofd- en deelvragen van het onderzoek te beantwoorden. We beantwoorden eerst de twee hoofdvragen: hoeveel uitleningen doen schoolbibliotheken in Nederland per jaar en wijkt de verdeling van uitleningen door schoolbibliotheken af van de verdeling van uitleningen door openbare bibliotheken. Daarna beantwoorden we de deelvragen van het onderzoek.

3.1 Beantwoording hoofdvragen onderzoek

3.1.1 Hoeveel uitleningen doen schoolbibliotheken in Nederland per jaar?

Zoals in hoofdstuk 3 beschreven, berekenden we het totale aantal uitleningen als de som van het aantal uitleningen in de verschillende onderwijssectoren (zie ook figuur 2a en 2b hieronder). Per onderwijssector berekenden we het dit totaal als P x Q waarbij P staat voor de inschatting van het totaal aantal leerlingen in Nederland op scholen met een schoolbibliotheek en Q staat voor het gemiddeld aantal uitleningen per leerling in die onderwijssector. Vervolgens corrigeerden we voor het percentage uitleningen per sector dat niet mee naar huis mag. De stap-voor-stap berekening is terug te vinden in Bijlage A4.

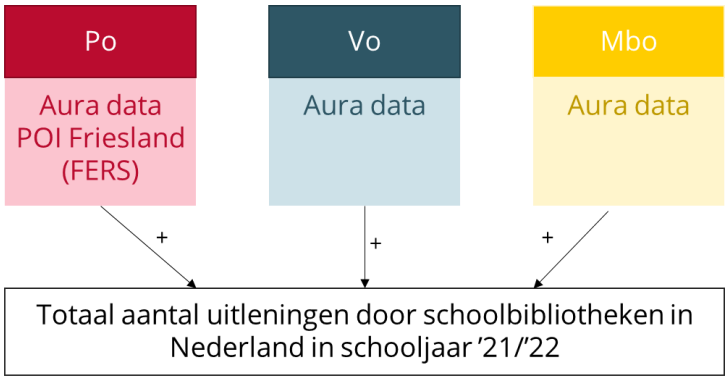

Figuur 2a. Het totaal aantal uitleningen in Nederland is de combinatie van het aantal uitleningen berekend voor het po (op basis van Aura data en POI Friesland data), vo (Aura data) en mbo (Aura data).

In het **schooljaar 2021/2022** werden er voor alle onderwijssectoren samen tussen de circa **6,2 miljoen en 10,6 miljoen** uitleningen door schoolbibliotheken in gedaan. Dit betreft boeken die leerlingen mee naar huis mogen nemen[24].

In figuur 2b ziet u de uitleningen per onderwijssector. We maken gebruik van een hoge en lage inschatting om de onzekerheid in de data weer te geven. De hoge inschatting is berekend op basis

[24] Het ongecorrigeerde totaal aantal uitleningen voor het PO en VO is naar schatting circa 17.4 miljoen. In het geval het gem. aantal uitleningen van 0,19 per leerling in het mbo klopt en op elke schoollocatie een bibliotheek zou zitten, dan zouden er circa 95 duizend uitleningen bijkomen.

van de minimale correctie voor het aantal uitleningen dat mee naar huis mag (vo, 100% van boeken mee naar huis; po, 56% van de boeken mee naar huis). De lage inschatting is berekend op basis van de maximale correctie voor het aantal uitleningen (vo, 98,5% mee naar huis; po, 28% mee naar huis). Vanwege een gebrek aan cijfers over het aantal mbo-scholen met schoolbibliotheek, hebben we de uitleengegevens van Aura afkomstig van mbo-scholen niet opgeschaald naar een landelijk cijfer. In plaats daarvan rapporteren we enkel de hoeveelheid uitleningen die geregistreerd staan via Aura. Zie sectie *2.2 Rekenmethode berekening aantal uitleningen door schoolbibliotheken* voor een toelichting op de rekenmethode.

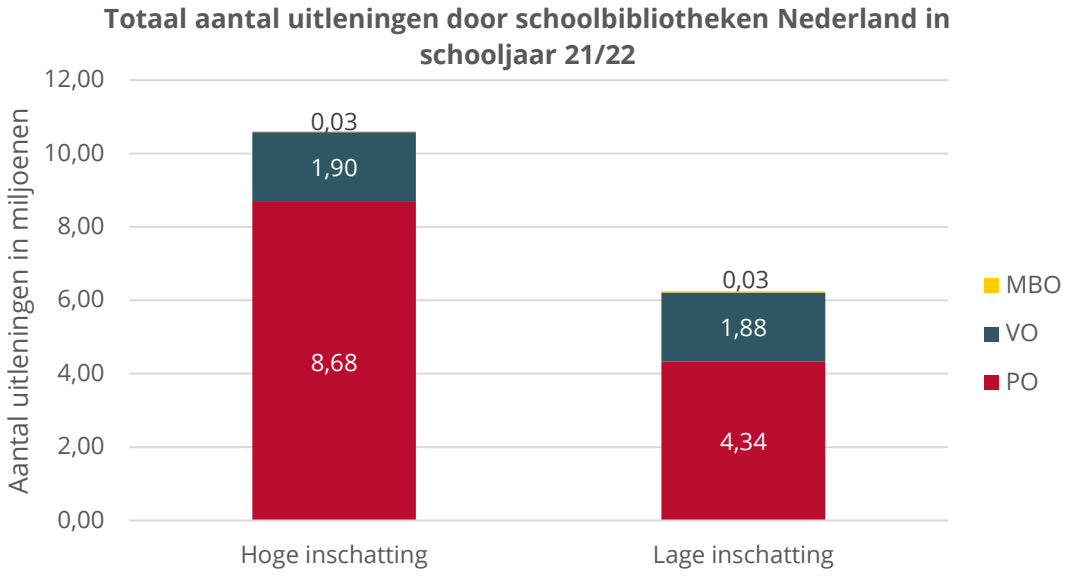

Figuur 2b. De hoge en lage inschatting voor het totaal aantal uitleningen door schoolbibliotheken in het schooljaar 2021/2022, uitgesplitst per onderwijssector.

3.1.2 Wijkt de verdeling van uitleningen bij schoolbibliotheken af van de verdeling van uitleningen bij openbare bibliotheken?

Voor het beantwoorden van deze vraag hebben we de verdeling van uitleningen bij reguliere, openbare bibliotheken vergeleken met de verdeling van uitleningen bij schoolbibliotheken in de periode augustus 2021 t/m juli 2022. Hiervoor hebben we voor openbare bibliotheken de uitleendata gebruikt die Stichting Leenrecht gebruikt om de verdelingsgelden te berekenen (zie hoofdstuk 2 voor een verdere toelichting over deze dataset). Voor de schoolbibliotheken hebben we de uitleendata van Aura gebruikt (zie hoofdstuk 2 voor een verdere toelichting over deze dataset). Voor po en vo is dit de opgeschaalde data, voor mbo is dit de niet-opgeschaalde data[25]. We gebruiken de opgeschaalde data zodat we zo dicht mogelijk bij de daadwerkelijke verhoudingen in de buurt komen. Daarbij is belangrijk om op te merken dat de daadwerkelijke diversiteit in titels, zeker voor het po en mbo in werkelijkheid groter zou kunnen zijn.

[25] Dit vanwege het gebrek van een goede inschatting over het aantal mbo leerlingen dat op een schoollocatie met schoolbibliotheek zit.

Het korte antwoord op deze vraag is:

Ja, de verdeling van uitleningen door schoolbibliotheken wijkt af van die van openbare bibliotheken. We zien verschillen in zowel de genres van boeken als voor welke leeftijdscategorie de boeken bedoeld zijn die uitgeleend worden.

Openbare en schoolbibliotheken verschillen in de verdeling van leeftijdscategorieën

Wat leeftijdscategorie betreft worden boeken opgedeeld in “jeugd”, “volwassenen” en “onbekend”. In de figuur 3 hieronder is de verdeling over deze categorieën weergegeven voor uitleningen van scholen waarvan het EAN terug te vinden was in de data van openbare bibliotheken. Daarnaast is de verdeling over deze categorieën opgenomen voor openbare bibliotheken. Dit is gedaan voor alle uitleningen vanuit openbare bibliotheken (blauw). Als wordt gekeken naar alle boeken die door openbare bibliotheken worden uitgeleend, is er een verschil te zien in de verdeling jeugd / volwassenen ten opzichte van uitleningen van scholen. Logischerwijs is het aantal uitleningen van jeugdboeken bij scholen relatief groter (89% t.o.v. 54%) en het aantal boeken voor volwassenen relatief kleiner (5% t.o.v. 43%).

Figuur 3. Verschillen in de verdeling van uitleningen tussen openbare en schoolbibliotheken van per leeftijdscategorie van boeken.

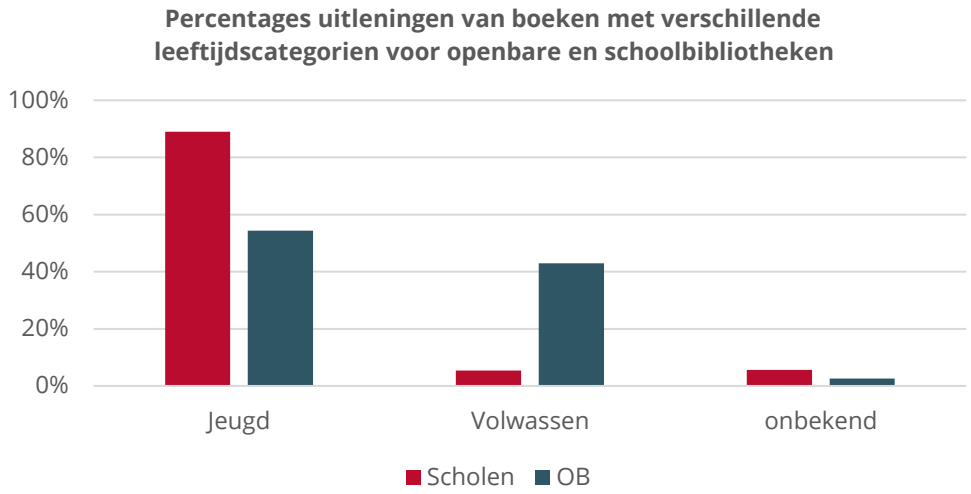

Reguliere- en schoolbibliotheken verschillen in de verdeling van genres

De verdeling naar genres is lastiger te duiden, omdat er in de data van openbare bibliotheken maar liefst 662 verschillende genres konden worden onderscheiden. Om hier enig inzicht in te geven, zijn alle genres die minder dan 1% van de uitleningen bevatten samengevoegd tot een categorie “overig”. Dit betrof in totaal 634 genres. Het figuur hieronder geeft de verdeling weer voor uitleningen op schoolbibliotheken met een bekend EAN (rode balken) en de uitleningen van openbare bibliotheken (blauw). Om een goede vergelijking van percentages per genre te kunnen maken, zijn de boeken waarvan het genre onbekend is weggelaten. Deze boeken bedragen 2% van de uitleningen van openbare bibliotheken, en 8% van de uitleningen van schoolbibliotheken. De overige uitleningen zijn geschaald naar 100%. De belangrijkste conclusies uit figuur 4, hieronder, zijn als volgt.

- Prentenboeken <6 jaar, strips voor kinderen en kleuterboeken werden ongeveer evenveel door beide type bibliotheken uitgeleend.

- Fictie voor 7-9 en voor 10-12 jaar en 'leren lezen' boeken worden relatief vaker door schoolbibliotheken uitgeleend.
- Literaire romans worden door zowel schoolbibliotheken en openbare bibliotheken uitgeleend, maar relatief vaker door de openbare bibliotheken. Vertaalde literaire romans worden vrijwel alleen door openbare bibliotheken uitgeleend.
- Thrillers en literaire thrillers, streek- en familieromans, historische romans en peuterboeken worden veel vaker uitgeleend door openbare bibliotheken.
- Met name het feit dat de openbare bibliotheek vaker peuterboeken en volwassenenboeken uitlenen, terwijl schoolbibliotheken vaker fictie voor 7-9 en 10-12 jarigen uitlenen, onderstreept dat boeken op school écht heel erg leeftijdsgebonden zijn.

Figuur 4. Verschillen in de verdeling van uitleningen tussen openbare en schoolbibliotheken van per genre.

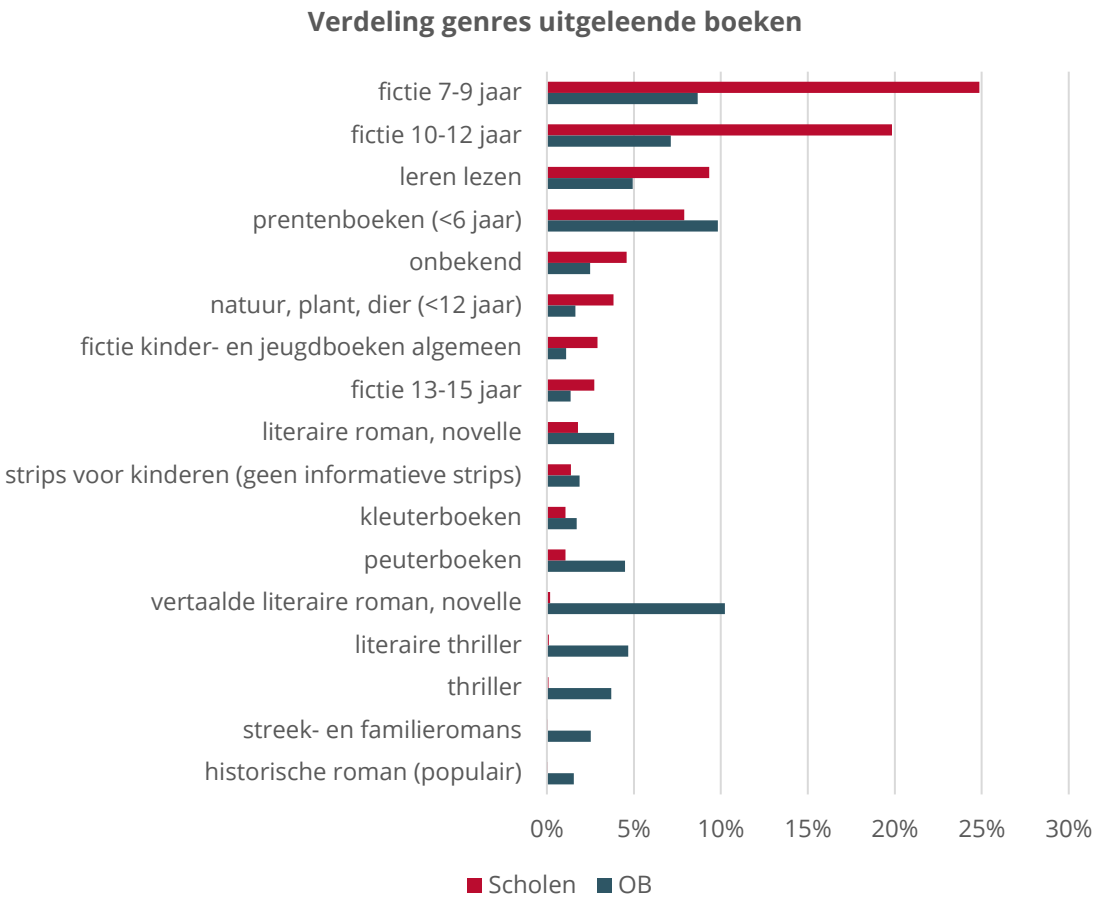

Implicaties van de uitleningen waar geen match voor geworden werd tussen schoolbibliotheken en openbare bibliotheken

Voor 73% van de Aura-data was het mogelijk om de verdeling naar leeftijdscategorieën en genres te maken (zie ook Hoofdstuk 2 sectie 2.2.4 Analyse vergelijking verdelingen schoolbibliotheken en openbare bibliotheken). Dit lijkt een behoorlijk aandeel, maar het is belangrijk om te benadrukken dat dit niet een willekeurige selectie van de totale dataset is. De selectie bevat alléén boeken die ook in de data van openbare bibliotheken zijn gevonden. Dit betekent dat boeken die wél door scholen worden uitgeleend, maar níet door openbare bibliotheken, niet worden meegenomen bij het bepalen

van de verdeling naar leeftijdscategorieën of genres. Implicaties hiervan zijn dat, in het geval, de verdeling van leenrechtvergoedingen op basis van deze vergelijking van uitleenverdelingen gedaan wordt dit slechts voor 73% van het totale bedrag aan leenrechtvergoedingen op kan gaan. Voor de overige 27% dient goed uitgezocht te worden, welke boeken niet gematched konden worden. Dat zouden mogelijk auteurs, illustratoren of uitgevers kunnen betreffen die in de verdeling op basis van uitleningen door openbare bibliotheken geen of weinig vergoeding ontvangen. In een eerste analyse van de boeken die geen match hadden in het bestand van de openbare bibliotheken, zagen we dat dit boeken waren zoals: woordenboeken, boeken voor klassikaal lezen, de binas en andere lesboeken. Een deel van deze boeken bijv. woordenboeken of lesboeken mogen bij uitlening mogelijk ook niet naar huis. Dit dient nader onderzocht te worden.

3.2 Beantwoording deelvragen onderzoek

Hieronder beantwoorden we de deelvragen (zie tabel 2 hieronder voor) van het onderzoek naar uitleningen door schoolbibliotheken op basis van de inzichten uit de belronde, de bezoeken aan scholen en de enquête onder scholen.

Tabel 2. Overzicht van de deelvragen in het onderzoek.

Deelvragen	
1.	Hoeveel onderzochte scholen hebben een schoolbibliotheek?
2.	Welke verschillende typen schoolbibliotheken kunnen worden onderscheiden?
3.	In welke frequentie komen de verschillende typen schoolbibliotheken voor in Nederland?
4.	Met welke factoren hangt het type schoolbibliotheek samen? (vb. schooltype, schoolgrootte, samenwerkingsverbanden
5.	Mogen kinderen in alle onderzochte scholen boeken mee naar huis nemen?
6.	Op welke manier worden uitleningen geregistreerd? (vb. bibliotheeksysteem, school systeem, Excel, schriftje van de school of niet geregistreerd)
7.	Wordt er bij de registratie van uitleningen onderscheid gemaakt tussen uitlening van boeken die binnen de school blijven en boeken die mee naar huis mogen?
8.	Hoeveel van de geregistreerde uitleningen binnen scholen betreft uitleningen van boeken die leerlingen mee naar huis mogen nemen
9.	In hoeverre hangt het type schoolbibliotheek samen met de hoeveelheid uitleningen?
10.	Wat is de verhouding tussen het bibliotheektype en de hoeveelheid uitleningen? (vb. wat is de verhouding tussen de hoeveelheid uitleningen en of iets een dBos vestiging is)
11.	Wat is de omvang van de collectie in relatie tot het aantal leerlingen?
12.	Wat is de breedte en actualiteit van het titelaanbod
13.	Verschillen de grootte en samenstelling tussen de collecties van schoolbibliotheken per type schoolbibliotheek.
14.	Is de verdeling van uitgeleende titels in schoolbibliotheken vergelijkbaar met de verdeling van de titels door openbare bibliotheken?*
15.	Hoe groot is het verschil in de verdeling van uitgeleende titels bij schoolbibliotheken en dezelfde titels bij vestigingen van openbare bibliotheken?*[26]

*zie voetnoot 20

[26] Zie voor de beantwoording van deze deelvragen de beantwoording op hoofdvraag 2.

Deelvraag 1: Hoeveel scholen hebben een eigen schoolbibliotheek?
Initieel zouden we deze vraag beantwoorden op basis van de enquête. Vanwege de beperkte response op de enquête en geringe representativiteit hebben we de gegevens uit de literatuur, een additionele belronde en de uitleendata van Aura gebruikt om tot een schatting van het aantal scholen met eigen schoolbibliotheek te komen.

Uit een recent onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs (2022) een representatieve steekproef van 151 basisscholen (waaronder 41 in het speciaal onderwijs) kwam naar voren dat 96-97% van de scholen een schoolbibliotheek had. De additionele belronde in dit onderzoek bevestigde deze inschatting[27]. Daarin vonden we dat 96% van de po scholen een school- en of klassenbibliotheek had. Dit zijn in totaal 6344 po scholen in Nederland.

Uit onze berekening (zie toelichting Rekenmethode sectie 2.2.1) kwam naar voren dat er in het vo mogelijk 548 scholen met schoolbibliotheek en/of mediatheek waren. Voor het mbo, staat in het Jaarverslag van 2022 van Stichting Lezen dat er sinds 2017 26 mbo scholen zijn waar dBos actief is[28]. Het is niet duidelijk om hoeveel schoollocaties dit gaat.

Onze de eerste telefonische gesprekken met scholen hebben we daarnaast wel een aantal observaties gedaan die kleur geven aan de cijfers. In de belronde bleek dat drie van de 11 vo scholen die we aan de telefoon hadden op dit moment geen schoolbibliotheek of mediatheek hebben. Eén school noemde dat zij de mediatheek recent hebben opgeheven omdat deze onvoldoende gebruikt werd. Van het mbo hoorden we van twee locaties dat zij geen eigen schoolbibliotheek hadden. Vier mbo-schoollocaties gaven aan dat zij een centraal servicepunt hebben, waar leerlingen studieboeken voor hun opleiding kunnen lenen wanneer ze deze vergeten zijn. Deze boeken gaan echter niet mee naar huis en deze schoollocaties hadden ook geen andere schoolbibliotheek. Uit de gesprekken die we op locatie en tijdens een netwerkbijeenkomst hadden, bleek dat meerdere mbo scholen (en locaties) zich oriënteren op hoe ze een schoolbibliotheek kunnen starten. Alle scholen in het po die we aan de telefoon spraken, hadden een schoolbibliotheek (of kasten/planken met boeken).

Deelvraag 2: Welke verschillende type schoolbibliotheken kunnen worden onderscheiden?
Op basis van de belronde, bezoeken aan scholen en de antwoorden op de enquête onderscheiden we de volgende type schoolbibliotheken:

- Eigen ruimtes in de school. Hierin maken we onderscheid tussen:
  - Schoolbibliotheek
  - Mediatheek
- Geen eigen ruimte, maar wel kasten, boekenkisten, rekken of planken op de gang of in de klas.
- Overige vormen van schoolbibliotheken, bijv. een boekentaxi (boeken komen direct van de openbare bibliotheek), of de boeken staan op de directiekamer.

Tijdens de belronde kwam naar voren dat scholen in het po vrijwel allemaal geen eigen ruimte hadden, maar boekenkasten of planken in de klas hadden. Deze belronde was bedoeld om een eerste beeld van de diversiteit van type schoolbibliotheken te geven en was niet bedoeld als representatieve steekproef. De vo scholen met schoolbibliotheek/mediatheek hadden vaak een speciaal ingerichte ruimte. Bij de bezoeken aan scholen zagen we dat de grootte van die ruimtes zeer divers zijn. In het mbo zagen we bij het bezoek aan een locatie dat er geen centrale schoolbibliotheek is, maar in sommige gevallen wel een boekcollectie die bedoeld is voor een specifieke

[27] Zie 2.1.5 Aanvullende belronde
[28] Stichting Lezen (2023) – Jaarverslag Kunst van Lezen 2022, p. 30

opleidingsrichting (bijv. pedagogiek of koksopleiding). Dit hoorden we ook terug in de gesprekken met verschillende mbo scholen tijdens een bijeenkomst van het Taal- en rekennetwerk.

Deelvraag 3: In welke frequentie komen de verschillende typen schoolbibliotheken voor in Nederland?

Voor deze deelvraag baseren we ons op de antwoorden uit de enquête. Het merendeel van de scholen die gereageerd hebben, heeft boeken in een aparte ruimte staan die ofwel schoolbibliotheek ofwel mediatheek heten. Een kleiner gedeelte van de scholen heeft boeken in de klas of op de gang staan. In figuur 5 hieronder is het resultaat voor alle scholen (po, vo en mbo opgeteld) weergegeven.

Figuur 5. Frequentie van aanwezigheid verschillende type schoolbibliotheken in het Nederlands onderwijs

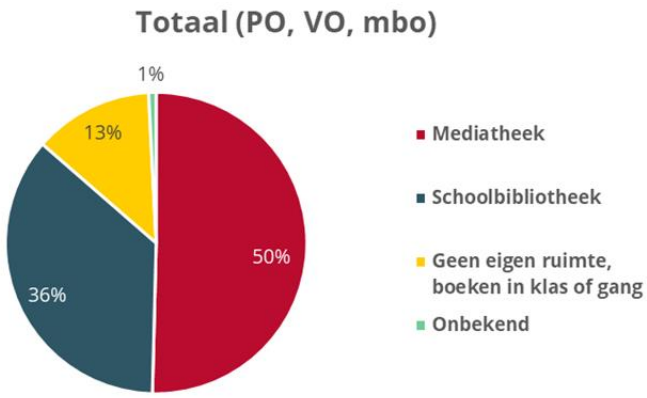

Deelvraag 4: Met welke factoren hangt het type schoolbibliotheek samen?

Voor het beantwoorden van deze vraag hebben we naar de relatie gekeken tussen het type schoolbibliotheek (antwoord op vraag 2) en de volgende variabelen: onderwijssector (po , vo, mbo), schoolgrootte (het aantal leerlingen), de oriëntatie van de school (confessioneel, openbaar, etc.), en het al dan niet deel uitmaken van een scholengemeenschap. Voor deze laatste drie is alleen gekeken naar po en vo scholen.

Figuur 6. Verschillende type schoolbibliotheken uitgesplist naar onderwijssector

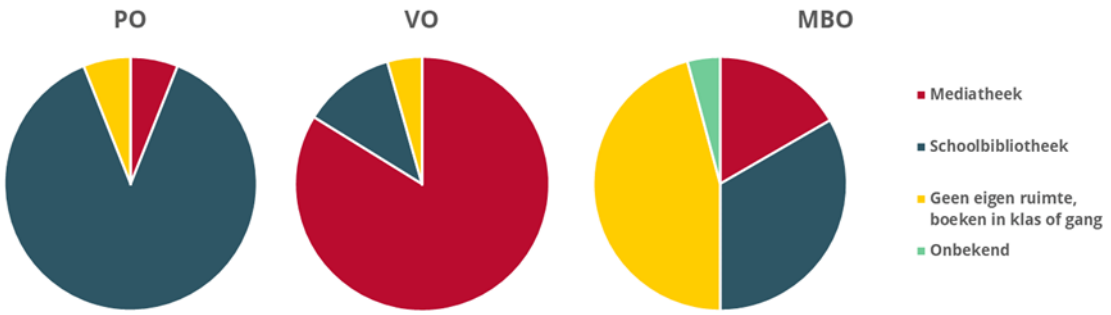

We zien een duidelijke samenhang tussen de onderwijssector en het type schoolbibliotheek. Locaties van scholen in het mbo hebben boeken voornamelijk in de gang of in de klas staan. Scholen in het po en vo noemen dat zij vaak boeken in een speciaal daarvoor bestemde ruimte hebben staan. Voor het

PO gaat het daarbij meestal om een schoolbibliotheek, terwijl scholen in het VO relatief vaak een mediatheek hebben. In de onderstaande figuur zijn de resultaten hiervan schematisch weergegeven.

Wat betreft schoolgrootte valt op dat scholen in het po met een mediatheek, gemiddeld meer leerlingen hebben dan po-scholen met een schoolbibliotheek, of po-scholen zonder eigen ruimte voor boeken. Dit is schematisch weergegeven in onderstaande figuur. Hierbij dient wel vermeld te worden dat slechts twee po-scholen aan hebben gegeven een mediatheek te hebben. Voor scholen in het vo lijkt het verband met het aantal leerlingen veel kleiner te zijn. Ook hierbij geldt dat de meeste scholen aangaven een mediatheek te hebben, en dat het bij de andere opties dus om een relatief klein aantal gaat.

Figuur 7. Verband tussen type schoolbibliotheek en aantal leerlingen

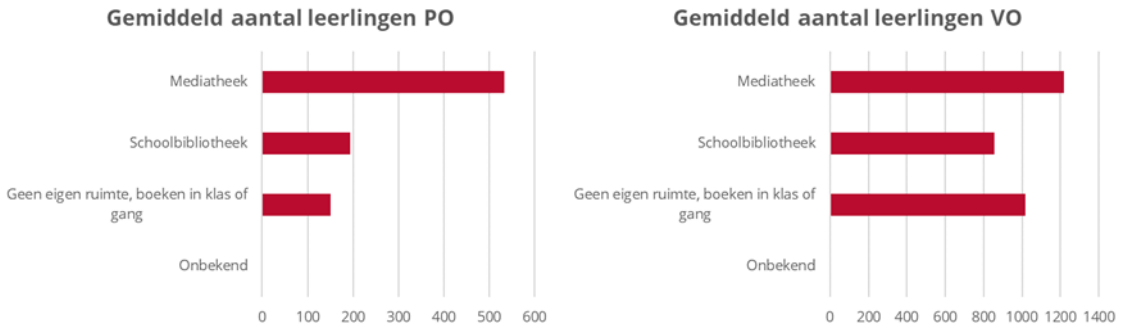

Wat betreft de oriëntatie van de scholen hebben we onderscheid gemaakt tussen openbare scholen, confessioneel bijzonder scholen (onderwijs op religieuze of levensbeschouwelijke basis) en algemeen bijzondere scholen (bijv. montessorionderwijs of vrijeschoolonderwijs). In onderstaande figuur is per type schoolbibliotheek weergegeven hoeveel scholen van deze verschillende oriëntaties dit type bibliotheek hebben.

Figuur 8. Verband tussen type schoolbibliotheek en oriëntatie van scholen

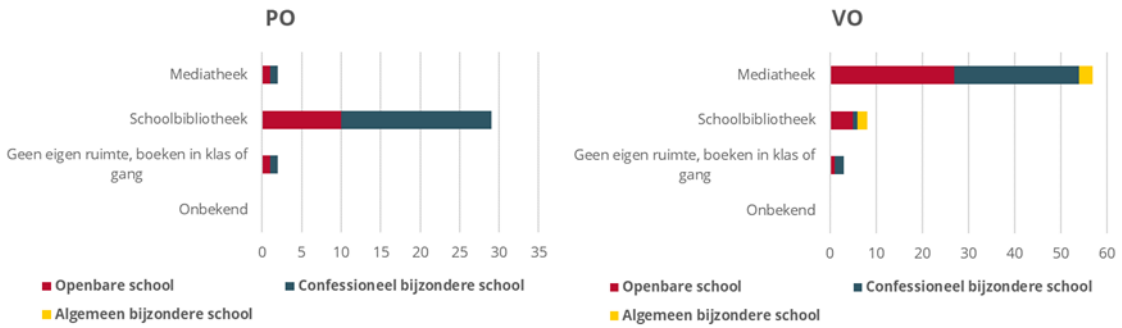

Uit deze analyse vinden we geen verband tussen de oriëntatie van de school en het type schoolbibliotheek. Hierbij dient wel vermeld te worden dat er relatief weinig algemeen bijzondere scholen de enquête in hebben gevuld.

Ten slotte hebben we gekeken naar een verband tussen het type schoolbibliotheek en het al dan niet deel uitmaken van een scholengemeenschap. De resultaten hiervan zijn onderstaand weergegeven.

Figuur 9. Verband tussen type schoolbibliotheek en wel/geen onderdeel van scholengemeenschap

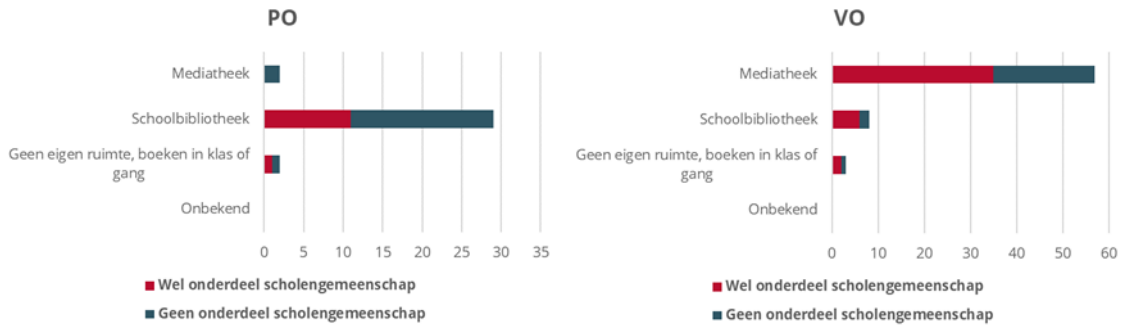

Hieruit concluderen we dat er geen verband te vinden is tussen het type schoolbibliotheek en het al dan niet onderdeel uitmaken van een scholengemeenschap.

Deelvraag 5: Mogen kinderen in alle onderzochte scholen boeken mee naar huis nemen?

Uit de twee belrondes die we gedaan hebben bemerkten we diversiteit in de mate waarin po-scholen leerlingen boeken mee naar huis laten nemen. Alle po scholen die we aan de telefoon spraken in de eerste verkennende belronde, gaven aan dat zij wel boeken uitlenen aan scholieren, maar dat die boeken in de la/het kastje van de scholier moeten blijven. Geen van deze scholen liet zijn scholieren de boeken mee naar huis nemen. In de additionele belronde kwam een ander beeld voor po-scholen naar voren: bij 'slechts' 44% de scholen die we spraken mochten boeken niet mee naar. Scholieren van alle vo scholen waar we mee spraken mochten de boeken wel mee naar huis nemen. Bij twee scholen mogen ook leraren boeken lenen en mee naar huis nemen.

Hieronder (figuur 10) is op basis van de enquêteresultaten voor elk van de drie onderwijssectoren aangegeven bij welk deel van de scholen met schoolbibliotheken boeken mee naar huis mogen worden genomen. Dat laat een vergelijkbaar beeld zien als de inzichten uit de belronde.

Figuur 10. Overzicht verdeling boeken die wel/niet mee naar huis gaan per onderwijssector

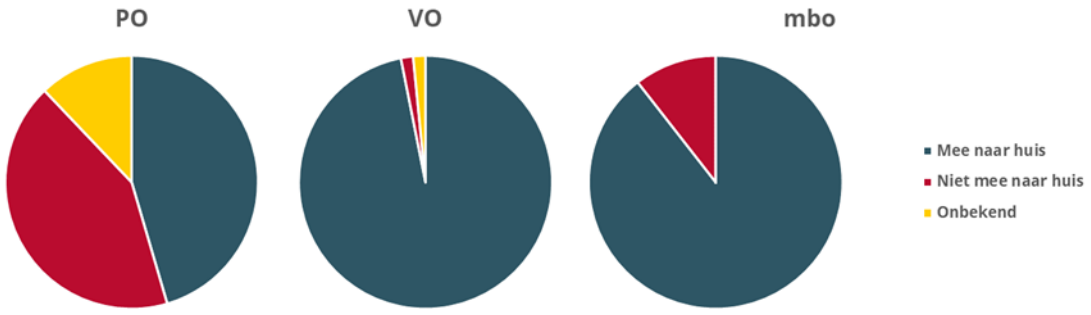

In het antwoord op deze deelvraag zien we ook op basis van de enquête opnieuw grote verschillen tussen de onderwijssectoren. Bij 45% van de 33 scholen in het primair onderwijs mogen boeken mee naar huis worden genomen, bij 42% van de scholen mag dit niet en bij 12% van de scholen was dit voor degene die de enquête invulde onbekend. In het vo mogen bij 97% van de scholen met schoolbibliotheken waar boeken uitgeleend worden (64 van de 72 respondenten), de boeken ook mee naar huis worden genomen. Bij de overige 3% is dit niet bekend of mogen boeken niet mee naar huis. Ook bij locaties van scholen in het mbo mogen boeken, wanneer deze uitgeleend worden, bij

het merendeel van de locaties (89% van de 19 respondenten die aangeven een schoolbibliotheek te hebben waar boeken geleend kunnen worden) mee naar huis genomen worden.

Deelvraag 6: Op welke manier worden uitleningen geregistreerd? (vb. bibliotheeksysteem, school systeem, Excel, schriftje van de school of niet geregistreerd)

Op basis van de belronde en de bezoeken aan scholen kwam naar voren dat scholen verschillen in de manieren waarop ze uitleningen registreren. Grofweg onderscheiden we hier drie methoden voor:

- In een extern bibliotheek uitleensysteem. Dit kan bijvoorbeeld via Aura, MediatheekWise, Schoolwise, of V@School. Bij deze systemen zijn de uitleengegevens niet aanwezig op school, maar worden opgeslagen bij de software leverancier.
- In een bibliotheek uitleensysteem systeem op school, bij deze systemen zijn registratiegegevens alleen op de school zelf aanwezig.
- Op papier, of helemaal niet. Papieren registratie of het niet registeren zijn als één categorie aangehouden, omdat het in beide gevallen niet mogelijk zal zijn om de gegevens te achterhalen.

Uit de belronde bleek dat de vo-scholen die ons hier informatie over konden verschaffen alle vijf Aura gebruikten. Geen van de po-scholen gebruikten Aura, maar drie gaven wel aan een registratiesysteem via dBos (“Zoals bij die bibliotheek met het zelfde pasjesnummer”) te gebruiken. Bij deze scholen mochten boeken overigens niet mee naar huis. Bij de mbo school waar we op bezoek zijn geweest, gebruikten zij hetzelfde systeem als voor de lokale bibliotheek met wie zij samenwerkten.

In onderstaande figuur is aangegeven welke vormen van registratie er gebruikt worden door de scholen in de enquête. Onder de categorie ‘overig’ valt het registreren in Excel (wat wel digitaal is, maar geen bibliotheek-uitleensysteem), en één respondent waarbij de wijze van registratie onbekend is.

Figuur 11. Overzicht methoden van registratie uitleningen per onderwijssector

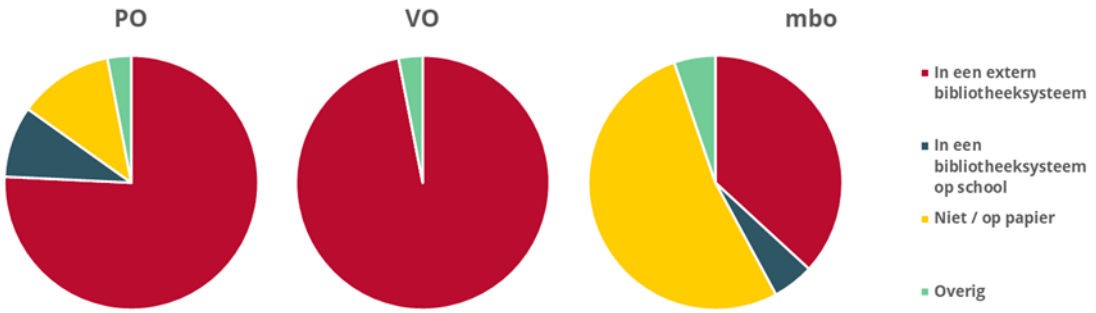

Bij deze analyse valt op dat vrijwel alle vo-scholen gebruik maken van een extern bibliotheek-uitleensysteem. Ook voor po-scholen geldt dat ongeveer drie kwart van de scholen die boeken uitlenen van een extern bibliotheek-uitleensysteem gebruik maakt. Voor scholen in het mbo is dit slechts een derde van de scholen. Bij mbo-scholen valt op dat ongeveer de helft geen registratie bijhoudt, of dit alleen op papier doet.

Deelvraag 7: Wordt er bij de registratie van uitleningen onderscheid gemaakt tussen uitlening van boeken die binnen de school blijven en boeken die mee naar huis mogen?

Een klein deel van de onderzochte scholen die boeken uitlenen en deze ook registreren maakt onderscheid in de registraties van boeken die wel/niet mee naar huis gaan. In de onderstaande

figuur is dit weergegeven voor de verschillende onderwijssectoren, waarbij ook is aangegeven welk deel van de scholen welke manier van registreren gebruikt.

Figuur 12. Overzicht registratie methoden voor boeken die wel/niet mee naar huis gaan per onderwijssector

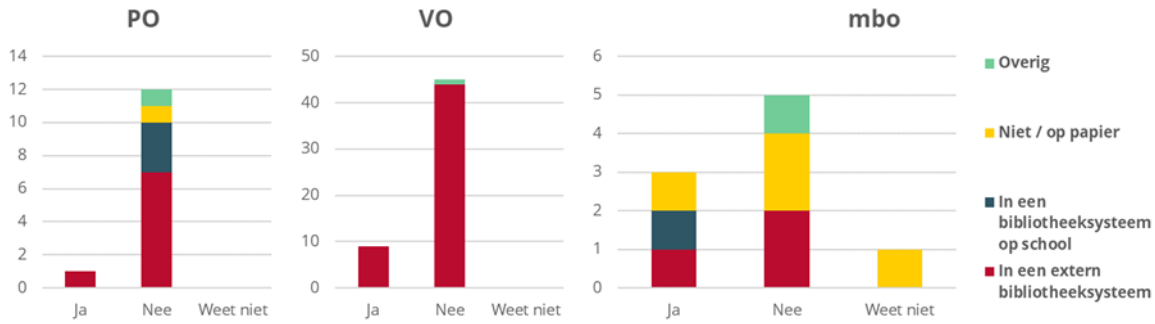

In het po gaf slechts één school aan onderscheid te maken tussen uitleningen die mee naar huis mogen, en uitleningen waarvoor dit niet mag. Voor het vo waren dat 9 scholen en voor de mbo locaties waren dit er drie. In het vo en po waren dit allen scholen die van een extern registratiesysteem gebruik maken. In het mbo ging dit om locaties waar of op papier werd bijgehouden, of in een bibliotheeksysteem van de school zelf of een extern systeem. Belangrijk om te vermelden is dat het voor het po en mbo om een relatief klein aantal scholen gaat.

Deelvraag 8: Hoeveel van de geregistreerde uitleningen binnen scholen betreft uitleningen van boeken die leerlingen mee naar huis mogen nemen?

De 76 scholen die in de enquête aangaven boeken uit te lenen die boeken (en waarvan de antwoorden meegenomen zijn in de analyse voor deze deelvraag), hebben het afgelopen schooljaar in totaal 437.192 keer een boek uitgeleend dat ook mee naar huis mocht. Op deze scholen zitten in totaal 101.500 leerlingen. Dit komt neer op gemiddeld 4,3 uitleningen per leerling per schooljaar. Hierbij moet nogmaals worden vermeld dat deze gegevens niet representatief zijn voor alle scholen, door het relatief beperkte aantal respondenten in de enquête, vooral voor po en mbo scholen.

In de enquête vroegen we scholen expliciet om alleen het aantal uitleningen van boeken die ook mee naar huis mogen met ons te delen. Hoewel het merendeel van de po-scholen die de enquête beantwoordden (zie figuur 6 deelvraag 4) een bibliotheek hadden en hun leerlingen de boeken ook binnen school mochten lenen, waar er relatief minder po scholen bij wie de boeken ook mee naar huis mochten (45% van de 33; 15 school). Van die subset, hebben zeven scholen ingevuld hoeveel uitleningen er het afgelopen schooljaar zijn geregistreerd. Gemiddeld leenden scholieren van die scholen circa 9,6 boeken per leerling. Dit getal ligt iets lager dan het gemiddelde aantal uitleningen (14 - 16 per leerling) dat in andere onderzoeken naar voren is gekomen[29]. Door het geringe aantal respondenten en mogelijk onnauwkeurige inschattingen, gebruiken we deze enquête resultaten niet voor het beantwoorden van de hoofdvraag van het onderzoek. In het vo en mbo ligt het gemiddeld aantal uitleningen met 5,3 en 0,75 per leerling een stuk lager. Voor het vo en het mbo waren nog geen cijfers uit eerdere onderzoeken bekend. In deze enquête gaat het om slechts 11 mbo scholen, dus ook hier verbinden we geen conclusies aan.

[29] Pleiade (2019) – Leenrecht onder de loep, onderzoek in opdracht van de vereniging openbare bibliotheken

Deelvraag 9 en 10: In hoeverre hangt het type schoolbibliotheek samen met de hoeveelheid uitleningen? En wat is de verhouding tussen het bibliotheektype en de hoeveelheid uitleningen?

Voor de beantwoording van vraag 9 en 10 gebruiken we de data uit de enquête en kijken we achtereenvolgens naar: (i) het type schoolbibliotheek in de zin van het type omgeving waar boeken staan, (ii) of er wel/geen samenwerkingen met dBos zijn en (iii) naar het onderwijsniveau in het vo. Vanwege de beperkte variëteit in sommige karakteristieken, beschouwen we deze afzonderlijk.

Type schoolbibliotheek

Vrijwel alle uitleningen die geregistreerd worden en mee naar huis mogen worden genomen, worden gedaan door scholen die een eigen ruimte onder de naam schoolbibliotheek of mediatheek hebben. Er zijn echter te weinig respondenten met andere vormen van bibliotheken om hier een significante conclusie aan te kunnen verbinden. De tabel hieronder geeft het aantal uitleningen per leerling, op basis van de enquête, weer per type bibliotheek. Voor zowel po als mbo hebben we eigenlijk te weinig gegevens om een conclusie te kunnen trekken. Voor vo zijn er vrij weinig metingen van andere typen dan 'mediatheek'. Er lijkt erop dat mediatheken mogelijk iets meer uitleningen per leerling doen dan schoolbibliotheken, maar dat zou nader onderzocht dienen te worden.

Tabel 3. Aantal uitleningen per leerling per onderwijssector en type schoolbibliotheek

Onderwijssector / Type bibliotheek	po		vo		mbo	
	N	Uitleningen per leerling	N	Uitleningen per leerling	N	Uitleningen per leerling
Mediatheek	1	15,2	53	5,3	2	0,8
Schoolbibliotheek	6	7,1	4	4,5	3	2,8
Geen eigen ruimte	0	n.v.t.	0	n.v.t.	6	0,1

Samenwerking met dBos

Van de 33 po-scholen die de enquête hebben beantwoord zijn er 29 die deelnemen aan het programma dBos. Zeven van deze dBos scholen hebben met ons gedeeld hoeveel boeken (die mee naar huis mochten) zij in 2021/2022 uitleenden. Van de vier po-scholen die niet aan dBos deelnamen, wel een schoolbibliotheek hadden maar waar boeken niet mee naar huis mochten, hebben wij geen uitleengegevens gekregen via de enquête. Voor het po is daarom op basis van de enquêteresultaten geen conclusie te trekken over hoe samenwerken met dBos samenhangt met het aantal uitleningen op een school. Twaalf vo-scholen gaven in de enquête aan mee te doen aan dBos, zij lenen gemiddeld 2,8 boeken per leerling uit. De 58 scholen die niet meedoen aan dBos lenen gemiddeld 5,4 boeken per leerling uit. We weten dat met name vmbo scholen meedoen aan dBos, dit kan het lagere gemiddelde verklaren (zie paragraaf hieronder over de uitsplitsing per onderwijsniveau).

Uitsplitsing per onderwijsniveau vo

De tabel hieronder geeft de uitsplitsing voor schoolbibliotheken binnen de verschillende onderwijsniveaus in het vo weer. Het valt op dat vmbo-scholen gemiddeld minder uitleningen per leerling doen dan havo en vwo-scholen. De 4,5 uitlening per leerling gemiddeld in het vmbo komt overeen met eerder onderzoek uit 2017, daarin werd gemiddeld 4,2 uitlening per leerling

gerapporteerd in de onderbouw en 4,9 per leerling in de bovenbouw[30,31]. Ondanks dat de aantallen scholen in deze tabel relatief klein zijn, zien we een paar aanwijzingen voor verschillen. Scholen met alleen vmbo hebben minder uitleningen per leerling. Scholen met alleen havo/vwo (of alleen vwo) hebben wat meer uitleningen per leerling. Scholen met vmbo én havo en/of vwo hebben er weer iets minder. Op basis hiervan lijkt het erop dat leerlingen op het vmbo minder boeken lenen in schoolbibliotheken.

Tabel 4. Uitleningen per leerling per type onderwijsniveau in het vo

Onderwijsniveaus	N*	Uitleningen per leerling
Vmbo	47	4,5
Havo	55	5,1
Vwo	59	5,1
Vmbo+havo+vwo	36	4,7
Vmbo+havo	4	4,4
Havo+vwo	15	6,1
Vmbo+vwo	0	
Vmbo	7	2,1
Havo	0	
Vwo	8	5,1

*Getallen tellen niet op het totaal N=70, omdat we zowel naar de aparte schoolniveaus als naar de combinaties van schoolniveaus kijken.

Deelvraag 11: Wat is de omvang van de collectie in relatie tot het aantal leerlingen?

In de enquête vroegen we scholen aan te geven hoe groot de collectie van hun schoolbibliotheek was. Hieruit kwam dat schoolbibliotheken in het po gemiddeld 8,1 boeken per leerling hadden, in het vo 6,6 boeken per leerling en in het mbo 0,6 boek per leerling in de collectie hebben.

We onderzochten de relatie tussen de omvang van de collectie en het aantal leerlingen middels het schatten van een correlatie tussen deze twee variabelen. Hiervoor gebruikten we de data uit de enquête. Omdat we niet voor alle sectoren genoeg gegevens hadden om de relatie voor elke onderwijssector individueel te toetsen, hebben we deze onderzocht voor alle onderwijssectoren samen en voor het vo apart. Hieruit kwam naar voren dat wanneer we alle onderwijssectoren samen nemen de correlatie tussen deze twee minimaal is: 0.18; in algemene zin lijken scholen met grotere leerlingaantallen niet altijd grotere collecties te hebben. Wanneer we alleen naar VO kijken is deze correlatie duidelijk aanwezig: 0.50.

Deelvraag 12: Wat is de breedte en actualiteit van het titelaanbod?

Uit eerder onderzoek weten we weinig over de verschillen tussen de onderwijssectoren en de mate waarin boeken collecties ververst worden. In onze enquêteresultaten zien we dat de meeste vo en

[30] In de enquête werd alleen gevraagd naar uitleningen die mee naar huis mogen
[31] DUO Onderwijsonderzoek (2017). Lezen op het vmbo: een stand van zaken. Amsterdam: Stichting Lezen

mbo scholen, de collectie doorlopend vernieuwen. In het po doen relatief veel scholen dit per kwartaal of jaarlijks.

Figuur 13. Frequentie waarmee scholen de collectie vernieuwen per onderwijssector

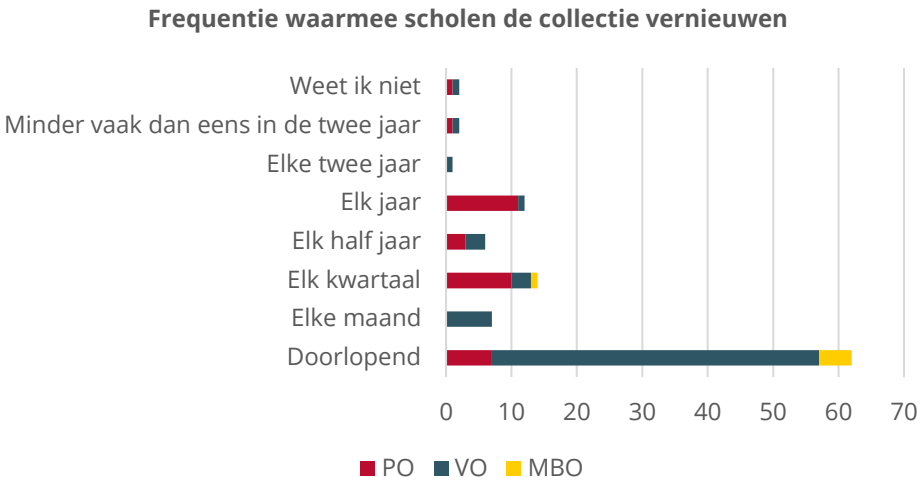

Deelvraag 13: Verschillen de grootte en samenstelling tussen de collecties van schoolbibliotheken per type bibliotheek?

De tabel hieronder splitst de collectiegrootte (gemeten als aantal boeken per leerling) uit per onderwijssector en type bibliotheek. De diversiteit aan type schoolbibliotheken (geen eigen ruimte, mediatheken, schoolbibliotheken) in de antwoorden op de enquête was niet erg groot. Desondanks lijken mediatheken in het vo een wat grotere collectie per leerling te hebben dan schoolbibliotheken. Scholen zonder eigen ruimte in het vo en mbo hebben een relatief kleinere collectie. Voor het po zijn de data voor alles behalve schoolbibliotheken te weinig om iets over te zeggen. Een vergelijking tussen type bibliotheken is in het po daarom niet mogelijk. Wel zien we dat gemiddeld genomen alle type bibliotheken in het po voldoen aan de dBos normvan 5 – 8 boeken[32].

Tabel 5. Collectiegrootte per onderwijssector en type schoolbibliotheek

Onderwijssector / Type bibliotheek	po		vo		mbo	
	N	Collectie / leerling	N	Collectie / leerling	N	Collectie / leerling
Mediatheek	2	12,2	50	6,9	3	0,6
Schoolbibliotheek	23	6,7	7	4,3	8	0,8
Geen eigen ruimte	1	16,7	2	0,7	9	0,2

Wat betreft de samenstelling van de collectie, vroegen we scholen in de enquête welk type boeken hun collectie bevatten: fictie, non-fictie, en/of school/-lesboeken. Opvallend genoeg gaven po-scholen t.o.v. van de andere onderwijssectoren het vaakst aan (40% van de po scholen t.o.v. circa 20% van vo- en mbo-scholen) dat zij lesboeken in hun collectie hadden.

[32] Zie https://pro.debibliotheekopschool.nl/dam/collectie/20210712_handboek-inrichting-boekstart-en-de-bibliotheek-op-scho.pdf, pg. 13

Figuur 14. Verschillen tussen onderwijssectoren in categorieën boeken in schoolbibliotheken

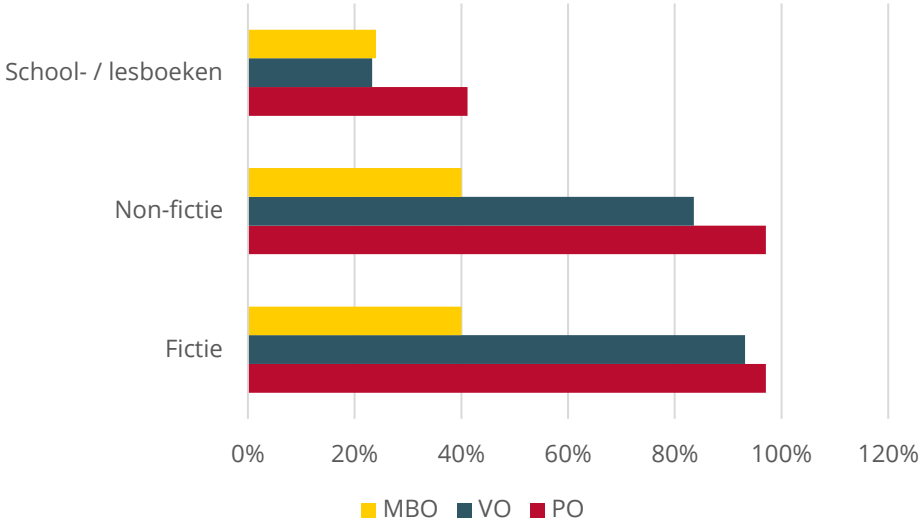

Ook vroegen we hen welk genre boeken zij in de collectie hadden: kinderboeken, prentenboeken, leren-lezen boeken, jeugdboeken, youngadult en volwassenen boeken. De grafiek hieronder toont de verschillen tussen de onderwijssectoren in de mate waarin schoolbibliotheken verschillende type boeken in hun collectie hebben.

Figuur 15. Verschillen onderwijssectoren in genres boeken in schoolbibliotheken

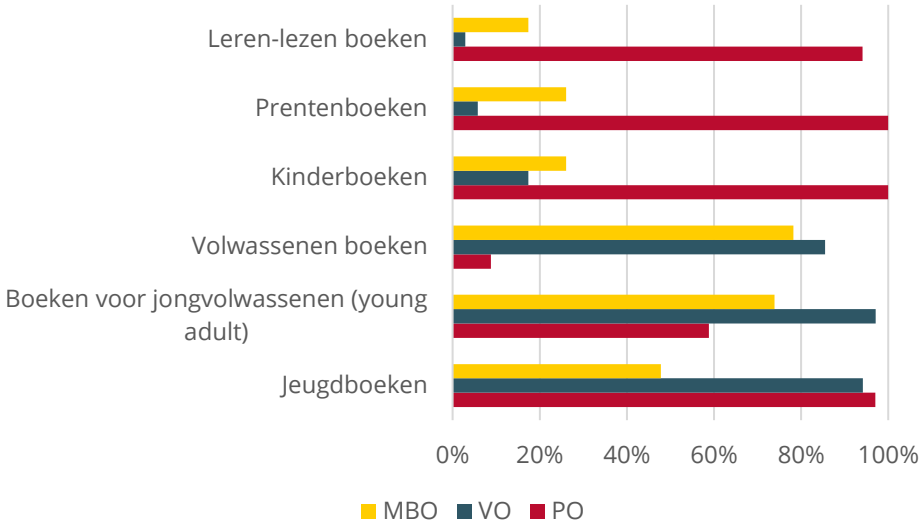

/ 4 Duiding resultaten en aandachtspunten vervolg

In het vorige hoofdstuk beschreven we de resultaten voor de hoofd- en deelvragen van het onderzoek. In dit hoofdstuk bespreken we de verklaring voor een aantal opvallende bevindingen zoals (i) de verschillen in het aantal uitleningen tussen de onderwijssectoren, (ii) het verschil in het gemiddeld aantal uitleningen per leerlingen tussen dit onderzoek en eerder onderzoek, (iii) het schoolbibliotheeklandschap in het mbo en (iv) een mogelijke onderschatting van de verschillen in de verdereling van uitleningen tussen openbare en schoolbibliotheken.

Basisscholen lenen verreweg de meeste boeken uit aan leerlingen

Het gemiddeld aantal uitleningen per leerling in het po is zes keer zo hoog als het gemiddeld aantal uitleningen per leerling in het vo. Er zijn meerdere mogelijke verklaringen voor dit verschil tussen de onderwijssectoren. Uit eerder onderzoek blijkt dat het aantal boeken dat scholieren lezen daalt tussen de leeftijd van 7 en 15 jaar. Ook de leesfrequentie (aantal keren per dag, week, maand, jaar) neemt af naarmate kinderen ouder worden[33]. Onderzoek uit 2020 laat bijvoorbeeld zien dat 10-11 jarige leden van de openbare bibliotheek nog gemiddeld 14-16 uitleningen per jaar, terwijl leden van 14 jaar en ouder nog slechts 3-4 boeken per jaar lenen[34]. Uit onderzoek dat specifiek gaat over leesmotivatie komt ditzelfde beeld naar voren: ook leesmotivatie lijkt te dalen met het ouder worden[35]. Een andere verklaring is dat het lezen van een kinderboek minder tijd kost dan een young adult boek of volwassenen literatuur, waardoor het relatief makkelijker is om meer boeken te lezen. Daarnaast geven experts aan dat de schoolbibliotheek in het po waarschijnlijk makkelijker en vaker toegankelijk is voor leerlingen dan in het vo en mbo.

Hoewel over het mbo beperkte gegevens bekend zijn, lijkt op basis van dit onderzoek het gemiddeld aantal uitleningen daar nog lager. Mogelijk komt dit deels doordat jongeren op het mbo gemiddeld ouder zijn dan op de middelbare school. Echter, wanneer we kijken naar de bovenbouw van het VO en het mbo zijn de verschillen in leeftijd klein. Mogelijk ligt het dus niet alleen aan afnemende motivatie. Een andere verklaring kan zijn dat het lezen van fictie in het mbo niet wettelijk verplicht en slechts in een klein aantal opleidingen (bv. Pedagogisch Werk en Onderwijsassistent) specifiek van toepassing is. Dat betekent dat voor het overgrote deel van de MBO leerlingen lezen niet verplicht is.

Lagere uitleencijfers in het po dan eerder gerapporteerd, mogelijk te verklaren vanuit algehele dalingen in uitleningen door kinderen/jongeren

Onze inschatting van het aantal uitleningen in het po is met gemiddeld 12,2 uitleningen per leerling (dBos gegevens via Fers Friesland) en 9,9 uitleningen per leerling (Aura gegevens) lager dan in eerder onderzoek gerapporteerd is, namelijk gemiddeld 14-16 uitleningen per leerling[36]. We zien een aantal

[33] Huysmans, F. (2013). Van woordjes naar wereldliteratuur. De leeswereld van kinderen van 7-15 jaar. Amsterdam: Stichting Lezen.
[34] Pleiade (2020) - Vooronderzoek jeugdcollecties 12-18 jaar: https://pro.debibliotheekopschool.nl/dam/Nieuws/vooronderzoek-jeugdcollecties-12-18-jaar.pdf
[35] Pleiade (2020) - Vooronderzoek jeugdcollecties 12-18 jaar: https://pro.debibliotheekopschool.nl/dam/Nieuws/vooronderzoek-jeugdcollecties-12-18-jaar.pdf; Sardes (2019) – Cijfers en meningen over lezen in Nederland. https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/rapporten/2019/06/24/cijfers-en-meningen-over-lezen-in-nederland
[36] Pleiade (2019) – Leenrecht onder de loep; ProBiblio en Pleiade (2019) – Naar optimale jeugdcollecties in bibliotheken en op scholen

mogelijke verklaringen voor dit verschil. De voornaamste verklaring is dat deze inschattingen gebaseerd zijn op verschillende schooljaren, te weten schooljaar 18/19[37] en schooljaar 21/22. Al geruime tijd is een daling in het aantal uitleningen per jeugdige zichtbaar. In de periode 2012-2017 was dit een daling van 4,6 uitleningen; ca. 0,9 per jaar[38]. Als we deze ontwikkeling doortrekken zou dit het verschil van 14[39] naar 12,2 in de dBos inschatting kunnen verklaren.

Daarnaast is het verschil tussen eerdere cijfers (14-16 uitleningen in Probiblio en Pleiade onderzoek onder 232 schoolbibliotheken met dBos) en met name de 9,9 uitlening per leerling in de Aura data mogelijk ook te verklaren door het gebruik van een ander type data. In de Aura dataset zitten potentieel ook veel niet-dBos scholen. Eerder onderzoek heeft laten zien dat er een verschil van 2 uitleningen per leerling tussen dBos scholen en niet-dBos scholen zit[40]. Een verschil van dusdanige grote zien we ook terug in dit onderzoek (12,2 vs 9,9 uitleningen per leerling).

Het bibliothekenlandschap in het mbo is nog beperkt in beeld, maar ontwikkelt zich

Naast het monitoronderzoek[41] naar deelnemende mbo's aan dBos is er nog weinig onderzoek dat zich richt op schoolbibliotheken in het mbo. Vanuit dit onderzoek en een beknopte media-analyse blijkt echter dat er veel energie zit op het verder ontwikkelen van schoolbibliotheken in het mbo. Meerdere respondenten uit het mbo geven aan dat zij via het starten van een schoolbibliotheken studenten willen stimuleren om meer te lezen, o.a. zodat zij taalvaardiger worden. Uit eerder onderzoek komt naar voren dat de nabijheid van boeken en tijd om in die boeken te lezen zijn belangrijke voorwaarden om leesplezier aan te wakkeren[42]. In dit onderzoek zien we dat de variëteit aan schoolbibliotheken in het mbo groot is; in sommige schoollocaties is een aparte (vaak tijdelijke) ruimte voor boeken, terwijl in andere locaties kasten in de gang of zelfs in het oefenrestaurant staan. Ook zien we dat schoolbibliotheken zich niet alleen richten op opleidingen zoals Volwassenen-educatie NT1 en NT2 of opleiding tot Pedagogische Medewerker, maar ook op de Koksopleiding en de opleidingen Orde & Veiligheid en Financiën & Recht.

Uit gesprekken met mbo's bleek dat het niet altijd makkelijk is om bibliotheken te starten, omdat hier geen specifieke bekostiging voor is. Desondanks zijn er sinds 2017, inmiddels 26 mbo-instellingen met een schoolbibliotheek[43]. Ook voor het uitkeren van leenrechtvergoedingen is het van belang om oog te hebben voor de ontwikkeling van schoolbibliotheken in het mbo. Hoe meer bibliotheken er komen en hoe groter de mate is waarin collecties zich ontwikkelen (met name de omvang en actualiteit van collecties zijn hierbij van belang[44]), hoe groter de kans is dat het aantal uitleningen ook zal toenemen. Extra interessant omdat bij veel mbo's in uit onze enquête bleek dat bij het merendeel van de opleiding boeken ook mee naar huis mogen.

Verschil tussen verdelingen openbare bibliotheken en schoolbibliotheken mogelijk een onderschatting

In de analyse 'verschillen tussen verdelingen uitleningen' zijn alleen de boeken van scholen meegenomen die ook door de openbare bibliotheken worden uitgeleend. Dit komt omdat alleen voor de boeken met een match in beide datasets gegevens beschikbaar waren over de

[37] Pleiades onderzoek gebruikt mogelijk zelfs uitleengegevens uit schooljaar 17/18
[38] ProBiblio en Pleiade (2019) – Naar optimale jeugdcollecties in bibliotheken en op scholen
[39] Ibid.
[40] Ibid.
[41] https://www.lezen.nl/nieuws/leesgedrag-studenten-mbo-en-pabo-in-kaart-gebracht/
[42] Nielen, T. & Bus, A.G. (2016). Onwillige lezers. Onderzoek naar redenen en oplossingen. Delft: Stichting Lezen.
[43] Stichting Lezen (2023) – Jaarverslag Kunst van Lezen 2022, p. 30
[44] Naar optimale jeugdcollecties in bibliotheken en op scholen, ProBiblio en Pleiade Management en Consultancy; 5 maart 2019

leeftijdscategorie en het genre[45]. Omdat circa 27% van de boeken niet in beide datasets te vinden was, zijn de verschillen tussen de verdelingen in werkelijkheid waarschijnlijk groter dan uit deze analyse volgt. Hierbij geldt wel dat ook in de huidige onderschatting al een fors verschil in de verhouding jeugd / volwassenen (jeugd: 90% scholen versus 50% openbare bibliotheken) boeken die werd uitgeleend te zien was. Ook per genre zagen we vrij grote verschillen, alhoewel dat enigszins vertekend leek doordat de percentages vrij laag waren (oorzaak: honderden genres die we vergeleken). Kortom, de resultaten van het huidige onderzoek maken het aannemelijk dat de verdeling van uitleningen door openbaren bibliotheken verschilt van de uitleningen door schoolbibliotheken. Deze verschillen zijn daarmee een aandachtspunt voor de verdeling van de leenrechtvergoedingen voor auteurs, illustratoren en uitgevers op basis van de uitleningen in schoolbibliotheken.

Onzekerheden in schattingen van aantal leerlingen en aantal uitleningen per leerling hebben impact op de hoogte van de forfaitaire vergoeding

De eerder genoemde cijfers zijn een zo goed mogelijke inschatting van de aantallen leerlingen en aantal uitleningen per leerling op basis van de nu beschikbare informatie. Ze kennen echter wel onzekerheid. Hieronder noemen we enkele van de belangrijkste onzekerheden, die de inschattingen kunnen beïnvloeden:

- **Representativiteit van de enquête en uitleendata**. De enquête is door een relatief klein aantal scholen ingevuld, en deze scholen zijn niet per se op eenzelfde manier verdeeld (bijv. qua geografische ligging) als het geval is voor alle scholen van Nederland samen. Dit betekent dat er relatief grote onzekerheden bestaan bij resultaten alléén op basis van de enquête. De uitleendata voor het vo bevatten een groot aandeel leerlingen, en de scholen zijn ook representatief verdeeld over provincies en schoolgroottes (zie hiervoor Bijlage A5). In theorie is het mogelijk dat er een kenmerk bestaat dat invloed heeft op het uitleengedrag, en dat de afspiegeling van dit kenmerk in de scholen binnen de steekproef fors afwijkt van de afspiegeling over heel Nederland. Hoewel deze kans bestaat, is hij wel vrij klein omdat de steekproef relatief groot is (69% van alle leerlingen). Voor de berekeningen van het aantal uitleningen in het po, hebben we de best beschikbare data op dit moment gebruikt. Herijking van het gemiddeld aantal uitleningen per leerling in het po is nodig in de toekomst om een nog betere schatting van het totaal aantal uitleningen te maken.
- **Dalende trend in aantal schoolbibliotheken en/of mediatheken in het vo**. Het aantal vo scholen met een schoolbibliotheek en/of mediatheek lijkt op basis van kwantitatieve[46] en kwalitatieve[47] gegevens dalende. In dit onderzoek baseerden we ons voor het maken van de inschatting van het aantal vo scholen met een schoolbibliotheek op de gegevens van Aura. Vanwege het ontbreken van een telling van het aantal vo scholen met schoolbibliotheek in het jaar 2021/2022, konden we onze inschatting van het aantal vo scholen met bibliotheek niet spiegelen aan andere cijfers.
- **Verschillen tussen dBos en niet-dBos scholen in aantal uitleningen per leerling**. Op basis van eerder onderzoek en het huidige onderzoek lijkt er een verschil te bestaan in het aantal uitleningen door schoolbibliotheken op po scholen die deelnemen aan het programma **dBos** ten opzichte van scholen die dat niet doen. Vanwege beperkte beschikbaarheid van gegevens, was de inschatting voor het aantal uitleningen door po scholen die meedoen aan **dBos** gebaseerd op de provincie Friesland. Toekomstig onderzoek dat van data van meerdere POI's gebruik kan maken, zou dit verschil met meer zekerheid kunnen bepalen dan nu het geval is. In het vo is op dit

[45] Vanwege de doorlooptijd van het onderzoek is ervoor gekozen om de 27% die niet overeenkwam niet handmatig te labelen.
[46] Daling van mediatheken op 709 schoollocaties in 2012 naar 561 schoollocaties in 2019.
[47] Beeld is bevestigd door de Beroepsvereniging Mediathecarissen Onderwijs (BMO)

moment niet bekend hoe groot de verschillen tussen **dBos** en niet-**dBos** scholen is. In het geval daar een verschil bestaat én het aantal middelbare scholen dat deelneemt aan **dBos** verder toeneemt, heeft dat mogelijk invloed op de hoogte van de uit te keren leenrechtvergoeding.

- **Verhouding uitleningen die wel/niet mee naar huis mogen binnen dezelfde school**. Op dit moment is geen betrouwbaar cijfer beschikbaar van de verhouding tussen uitleningen binnen dezelfde school die wel en niet mee naar huis mogen. In de door het Aura geregistreerde uitleningen zagen we bijvoorbeeld veel woorden- en lesboeken terug. Op basis van anekdotische informatie bestaat het beeld dat sommige boeken, zoals woorden- en lesboeken, regelmatig niet mee naar huis genomen mogen worden. De mate waarin dit plaatsvindt en voor hoeveel uitleningen dit daarmee geldt, valt op basis van het dit onderzoek niet te zeggen. Dit komt doordat in uitleensystemen zoals dat van Aura (en dus de gebruikte uitleendata voor de berekeningen) geen onderscheid gemaakt wordt tussen boeken die wel/niet mee naar huis genomen mogen worden.

Herijk het aantal uitleningen door schoolbibliotheek in de toekomst

Dit onderzoek geeft op basis van de, op dit moment best beschikbare gegevens, een inschatting van het aantal uitleningen door schoolbibliotheken in het schooljaar 2021/2022. Hoewel deze inschatting een goede basis biedt als nul meting voor de forfaitaire berekening, hebben we eerder beschreven dat het (school)bibliotheken landschap dynamisch is. Zo zijn er al langer fluctuaties te zien in het aantal uitleningen door zowel school- als openbare bibliotheken. Ook zijn er verschillende initiatieven van start gegaan die het lezen in het mbo de komende jaar stimuleren. Dit kan direct impact hebben op het aantal boeken dat in mbo uitgeleend wordt. Tot slot, geven verschillende betrokkenen aan dat de verwachting is dat het percentage uitgeleende boeken dat ook mee naar huis mag, de komende jaren zal veranderen. Dit kan impact hebben op de hoogte van de uit te keren leenvergoedingen. Deze verschillende ontwikkelingen tezamen maken dat het belangrijk is om de forfaitaire berekening in de toekomst te herijken.

/ 5 Conclusies

Schoolbibliotheken zijn op basis van de huidige Auteurswet vrijgesteld van het afdragen van een leenrechtvergoeding. In 2021 is besloten om de Auteurswet te herzien en de bepaling over de onderwijsvrijstelling te schrappen en het ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur (OCW) verantwoordelijk te maken voor het afdragen van de leenrechtvergoeding door scholen. Daarbij is ook besloten om deze leenrechtvergoeding door schoolbibliotheken laten uitkeren op forfaitaire basis.

Om een basis te geven voor de berekening van de forfaitaire vergoeding, berekende dit onderzoek het aantal uitleningen door schoolbibliotheken in het primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs (po, vo, mbo) in het schooljaar 2021/2022. Ook richtte het onderzoek zich op een aantal aannames die ten grondslag liggen aan de berekening van een forfaitaire vergoeding. Hieronder geven wij de voornaamste conclusies op basis van het onderzoek.

Het onderzoek had twee centrale onderzoeksvragen:

1. Hoeveel uitleningen doen schoolbibliotheken in Nederland per jaar?
2. Wijkt de verdeling van uitleningen door schoolbibliotheken af van de verdeling van uitleningen bij openbare bibliotheken?

In het schooljaar 2021/2022 deden schoolbibliotheken tussen de 6,2 en 10,6 miljoen uitleningen

Dit is de som van het totaal aantal geschatte uitleningen in het po en vo, plus het aantal daadwerkelijk geregistreerde uitleningen in het mbo[48]. Dit betreft alleen de uitleningen van boeken die leerlingen mee naar huis mogen nemen. Vanwege verschillende schattingen van het percentage boeken dat mee naar huis mag, met name in het po, komt uit dit onderzoek geen absoluut aantal uitleningen, maar presenteren we het resultaat in een onzekerheidsbandbreedte.

Voor het po en vo berekenden we het totaal als P x Q waarbij P staat voor de inschatting van het aantal leerlingen op scholen met een schoolbibliotheek en Q staat voor het gemiddeld aantal uitleningen per leerling in die onderwijssector. Vervolgens corrigeerden we voor het percentage uitleningen per sector dat niet mee naar huis mag. Schoolbibliotheken in het po deden de meeste uitleningen. Hierna volgde schoolbibliotheken in het vo en tot slot werd het minst uitgeleend door schoolbibliotheken in het mbo.

De verdeling van uitleningen door schoolbibliotheken wijkt af van die van openbare bibliotheken

Op basis van de onderzochte data concluderen we dat schoolbibliotheken andere boeken uitlenen dan openbare bibliotheken. We zagen grote verschillen in de verdelingen tussen het aandeel boeken gericht op volwassen en het aandeel jeugdboeken dat beide type bibliotheken uitlenen. Dit is logischerwijs te verklaren doordat schoolbibliotheken primair boeken uitlenen aan de leerlingen op

[48] Voor het mbo ontbrak het aan betrouwbare inschatting van het aantal schoollocaties met schoolbibliotheek, waardoor niet opgeschaald kon worden naar een landelijk totaal. Dit betekent dat er voor het mbo sprake is van een onderschatting. Omdat het aantal uitleningen op het mbo slechts een zeer klein deel is van het totaal aantal uitleningen, heeft deze onderschatting nauwelijks effect op het totaal aantal uitleningen.

school. In samenhang met deze leeftijdsverschillen zagen we ook grote verschillen in welke genres uitgeleend worden. Sommige genres, zoals vertaalde literaire romans, worden bijvoorbeeld zeer weinig uitgeleend door schoolbibliotheken, terwijl dit de grootste categorie vormde in de uitleningen door openbare bibliotheken. Deze verschillen maken dat de verdeling van leenrechtvergoedingen op basis van de uitleningen door openbare bibliotheken geen goede basis vormt voor de verdeling van de leenrechtvergoeding op basis van de uitleningen door schoolbibliotheek.

/ A Bijlagen

A.1 Begeleidingscommissie

Aan de begeleidingscommissie hebben deelgenomen.

Organisatie	Aantal deelnemers aan begeleidingscommissie
Stichting Leenrecht	Arjen Polman
Stichting Lezen	Adriaan Langendonk Niels Bakker
PO Raad	Raela Zorlu vervangen door Annette Thijs
VO Raad	Peter Lucas
MBO Raad	Natascha Prins
OCW - onderwijs	Britt van Teijlingen
Koninklijke Bibliotheek (KB)	Johan Hoenink

A.2 Aanvullende kenmerken response enquête

De meeste scholen kwamen uit de provincies Zuid-Holland en Noord-Brabant

Scholen die de enquête invulden kwamen het vaakst uit Noord-Brabant (n = 34) en Zuid-Holland (n = 29). Ook uit Noord-Holland (n = 20), Gelderland (n = 18) en Utrecht (n = 17) reageerden meerdere scholen. De top vijf komt daarmee overeen met de top vijf provincies wat betreft inwoneraantallen. Uit Noord-Brabant was de respons relatief groter en uit Noord-Holland relatief kleiner dan op basis van inwoneraantallen per provincie verwacht zou mogen worden. De provincies met de laagste respons waren Drenthe (n = 0), Groningen (n = 2), Limburg (n = 3) en Zeeland (n = 4).

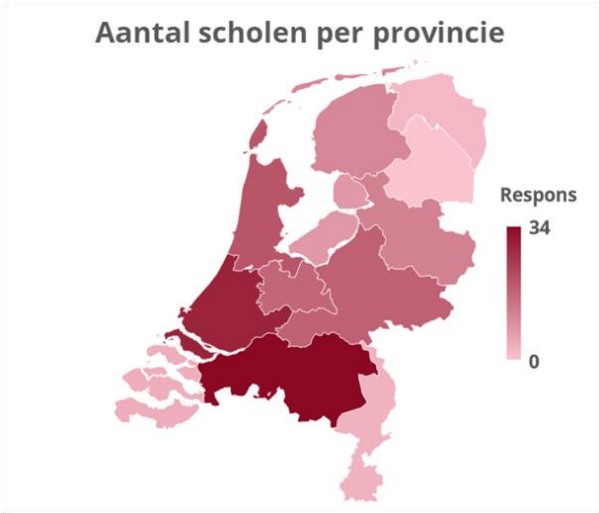

A.3 Aanvullende checks uitleenberekeningen

Onderstaande grafiek geeft aan dat er geen lineair verband is tussen schoolgrootte (in aantal leerlingen) en het gemiddeld aantal uitleningen per leerling.

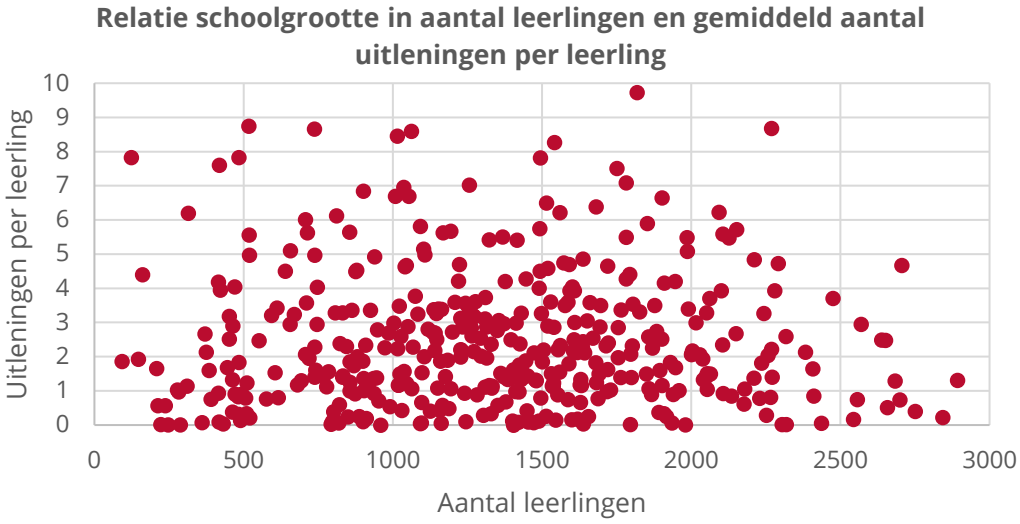

Onderstaand figuur laat het gemiddeld aantal uitleningen per leerling per provincie zien. Hoewel hier verschillen te zien lijken, valt vooral op dat het aantal scholen per provincie niet gelijkmatig verdeeld is. Opschalen op basis van leerlingenaantallen per provincie zal om die reden waarschijnlijk voor een grotere vertekening in de schatting zorgen dan het landelijk opschalen.

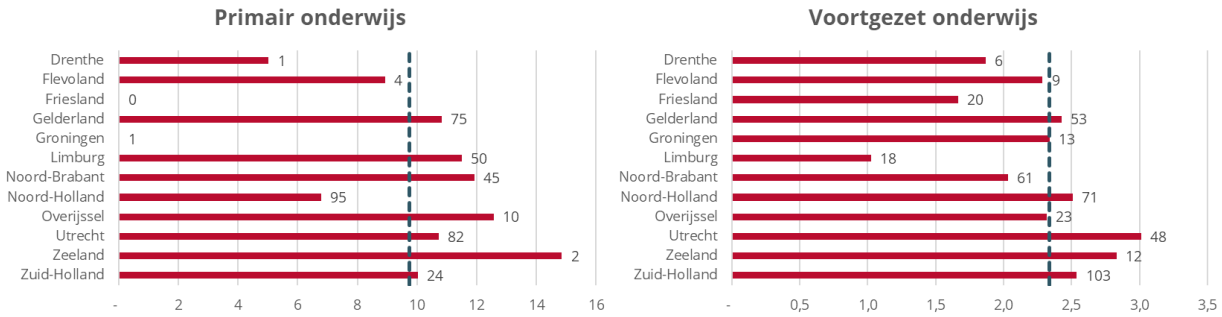

A.4 Stap-voor-stap berekening uitleningen

De berekening van het totaal aantal uitleningen door schoolbibliotheken in Nederland voor het schooljaar 2021-2022 is de optelsom van het aantal uitleningen in het po, vo en mbo. In deze bijlagen beschrijven we de berekeningen stap-voor-stap.

We schaalden eerst per onderwijssector op aan de hand van P*Q, waar P staat voor het aantal leerlingen op scholen met schoolbibliotheken en Q staat voor het gemiddeld aantal uitleningen per leerling. Vervolgens paste we een correctie toe voor het percentage boeken dat mee naar huis genomen mag worden. Omdat exacte inschattingen van dit cijfer ontbreken, maakten we gebruik van de best mogelijk inschatting die beschikbaar was binnen dit onderzoek.

PO

Berekening P

- *P* voor het po was in schooljaar 2021/2022: 1.412.217 leerlingen. Aan dit getal komen we door:
  - In Nederland waren er in het schooljaar 2021/2022 6608 PO scholen. Op basis van dit onderzoek en eerder onderzoek gaan we uit van 96% scholen met een bibliotheek/boeken in de klas of gang dit zijn 6344 scholen in Nederland
  - Voor het PO maken we onderscheid tussen scholen die wel/niet samenwerken met dBos of een vergelijkbaar samenwerkingsprogramma
  - In het PO waren er in schooljaar 2021/2022 3317 scholen met een samenwerking zoals dBos en/of vergelijkbaar. Hier gingen 658.660 leerlingen naar toe.
  - We nemen aan dat alle scholen met een samenwerking met dBos of soortgelijk horen bij de 96% van scholen met bibliotheek/boeken in de klas of gang.
  - Dus van de 6344 (96% van het totaal aantal po scholen in Nederland) scholen hebben 3317 scholen wel een samenwerking en 3027 geen samenwerking met dBos of een vergelijkbaar programma. Op de 3027 scholen zonder samenwerking gaat dit om 753.557 leerlingen[49]

[49] Uit eerder onderzoek is gebleken dat op dBos scholen gemiddeld minder kinderen zitten dan op niet-dBos scholen. We berekenen het aantal leerlingen op niet dBos scholen daarom als volgt. Totaal aantal leerlingen in Nederland – aantal leerlingen op dBbos scholen, totaal aantal scholen – aantal scholen met dBos samenwerking. Dit geeft 1 477 938 – 658 660 = 819 278

- Vervolgens tellen we aantal leerlingen op dBos scholen (658.660) bij aantal leerlingen op niet dBos-scholen (753.557) op = 1.412.217 leerlingen in het po op scholen met schoolbibliotheek.

Berekening Q

Q voor het po was in schooljaar 2021/2022 was 9.9 voor de Aura-scholen en 12,2 voor de scholen via POI Friesland (Fers). Dit verkregen we door:

- Het aantal uitleningen geregistreerd voor het po in Aura: 943.706 te delen door het aantal leerlingen in de Aura dataset: 95.310. Dit resulteert in gemiddeld 9,9 uitleningen per leerling.
- De 125.451 uitleningen geregistreerd door POI Friesland (Fers) voor de bibliotheken: de Bibliotheek Drachten|Smallingerland en de Bibliotheek Mar en Fean te delen door het aantal leerlingen in dat gebied: 10.298. Dit resulteert in gemiddeld 12,2 uitleningen per leerling.

*Berekening P*Q*

- De totale som voor het PO is daarmee: som voor dBos + som voor niet-dBos = (658.660 * 12,2) + (753.557 * 9,9) = circa 15.495.862 uitleningen

Correctie alleen boeken die mee naar huis mogen in het po

- In dit onderzoekhouden we in de correctie voor boeken die mee naar huis mogen rekening met een bandbreedte tussen de 28%[50] en 56%[51] voor de boeken die ook mee naar huis mogen.
- Dit komt neer op tussen de circa 0,28*15.495.862 = 4.338.841 en circa 0.56*15.495.862 = 8.677.683 uitleningen van boeken die ook mee naar huis mogen in het po.

VO

Berekening P

P voor het vo was in schooljaar 2021/2022: 798.864 leerlingen. Aan dit getal komen we door:

- Eerst het totaal aantal vo-scholen met een schoolbibliotheek/mediatheek in te schatten. Dat is 548 hoofdvestigingen met een schoolbibliotheek en/of mediatheek
  - De uitleendata van Aura bevatte data van 438 hoofdvestigingen van vo-scholen of wel 67,9% van de hoofdvestigingen van vo-scholen in Nederland.
  - Volgens eigen rapportage bedient Aura circa 80% van de VO scholen met een schoolbibliotheek. Als de 438 scholen 80% weerspiegelt zijn er in Nederland circa 548 VO scholen
- Vervolgens houden we rekening met dat op Aura scholen gemiddeld een ander aantal leerlingen per school zit dan op niet-Aura scholen.
  - We berekenden op basis van de gegevens bij elk databestand van Aura dat er gemiddeld 1460,3 leerlingen op de vo-scholen uit de Aura dataset zaten. Want 629.384[52] leerlingen in databestand van Aura / 431 scholen = 1460,3 leerlingen
  - Dit betekent dat er gemiddeld 1403,2 leerlingen zitten op scholen die niet in die dataset zitten. Het totaal aantal hoofdvestigingen zonder Aura is 645-431 = 214. Het totaal aantal leerlingen op die scholen is 300.287, verkregen door van het totaal aantal vo leerlingen in Nederland 929.671[53] het aantal Aura leerlingen af te halen 629.384.

leerlingen op niet dBos scholen. En 6608 – 3317 scholen = 3291 scholen. Op deze scholen zit gemiddeld 248,95 leerlingen. Het totaal aantal scholen met bibliotheek zonder dBos x gemiddeld aantal leerlingen per school geeft: 3027 *248,95 = 753.557 leerlingen

[50] Inspectie van het Onderwijs (2022) – 'Peil.Leesvaardigheid einde (speciaal) basisonderwijs 2020-2021

[51] Aanvullende belronde zie sectie '2.1.5 Aanvullende belronde'

[52] Na het opschonen van de data

[53] DUO cijfers 2021/2022

- Vervolgens weten we dat er 438 scholen met Aura zijn en dus 548 – 431 = 117 niet-Aura scholen met schoolbibliotheek.
- De totale optelsom voor *P* is dat er op de 548 scholen met schoolbibliotheek en/of mediatheek: (431*1460,3) + (117*1403,2) = 793.565 leerlingen zitten.

Berekening Q

Q voor het vo was in schooljaar 2021/2022. Dit verkregen we door:

- Het aantal uitleningen geregistreerd voor het vo in Aura: 1.511.540 te delen door het aantal leerlingen in de Aura dataset: 629.384

*Berekening P*Q*

- 793.565 leerling * 2.4 uitlening per leerling = 1.904.556 uitleningen in schooljaar 2021/2022 in het vo.

Correctie alleen boeken die mee naar huis mogen in het vo

- Vanuit de enquête in dit onderzoek kwam naar voren dat bij 98,5% van de scholen in het VO die een schoolbibliotheek en/of mediatheek hebben, boeken die uitgeleend worden ook naar huis mogen.
- Omdat geen andere inschatting van dit % voorhanden was, schatten we de huidige range tussen de circa 0,985*1.904.556 = 1.875.987 en 1,0 * 1.904.556 uitleningen.

Mbo

Voor het mbo beschrijven we het aantal uitleningen op basis van de Aura data, maar schalen we vanwege een gebrek aan informatie over aantal schoolbibliotheken en ander onderzoek naar uitleningen in het mbo niet op naar een landelijk cijfer. In het schooljaar 2021/2022 werden in het mbo in totaal 26.482 uitleningen door Aura geregistreerd.

A.5 Representativiteit uitleendata

De uitleendata van Aura omvat logischerwijs niet alle scholen / leerlingen van Nederland. Om deze data te kunnen gebruiken om uitspraken over heel Nederland te doen, is het van belang dat de groep scholen / leerlingen in deze dataset representatief is voor heel Nederland. Hiervoor is het ten eerste van belang dat de groep scholen / leerlingen een groot genoeg aandeel is van alle scholen / leerlingen. Daarnaast is het ook van belang dat kenmerken die een invloed (kunnen) hebben op de hoeveelheid uitleningen, ongeveer even vaak voorkomen bij scholen / leerlingen in de dataset als bij de totale set van Nederlandse scholen / leerlingen.

In onderstaande tabel is per provincie aangegeven welk percentage van de leerlingen in de dataset van Aura zat.

	Primair onderwijs	Voortgezet onderwijs
Drenthe	0%	53%
Flevoland	1%	47%
Friesland	0%	69%
Gelderland	8%	72%
Groningen	0%	61%
Limburg	13%	71%

Noord-Brabant	5%	72%
Noord-Holland	12%	65%
Overijssel	2%	44%
Utrecht	18%	92%
Zeeland	1%	85%
Zuid-Holland	2%	67%
Nederland (totaal)	**6,45%**	**68%**

Hieruit valt op te maken dat het aandeel leerlingen vanuit het po in de dataset relatief laag is. Dit geldt voor elke provincie. Zoals eerder in de rapportage beschreven is het dan ook niet verantwoord om alléén op basis van deze data uitspraken te doen over het aantal uitleningen op het po in heel Nederland. Voor het vo is er sprake van een zeer hoog aandeel leerlingen in de dataset. Voor elke provincie is dit het geval. Wat aantallen betreft is de dataset dus representatief te noemen.

Naast aantallen is het ook van belang om te controleren dat de dataset bepaalde kenmerken van scholen in gelijke mate bevat als het geval is in Nederland als geheel. Uit de dataset kunnen we twee kenmerken van scholen halen: de geografische ligging en het aantal leerlingen. Beide kenmerken zouden invloed kunnen hebben op de uitleencijfers, dus voor beide kenmerken is het van belang om de representativiteit te toetsen. Omdat we al geconcludeerd hebben dat er relatief weinig leerlingen uit het po in de dataset van Aura zitten, concentreren we ons in het vervolg alleen op het vo.

In onderstaande figuur is het aandeel leerlingen van elke provincie weergeven. Dit is gedaan voor de leerlingen in de dataset van Aura (rood) en voor alle leerlingen van heel Nederland (blauw). Op basis van deze figuur concluderen we dat de representativiteit wat betreft geografische spreiding zeer hoog is.

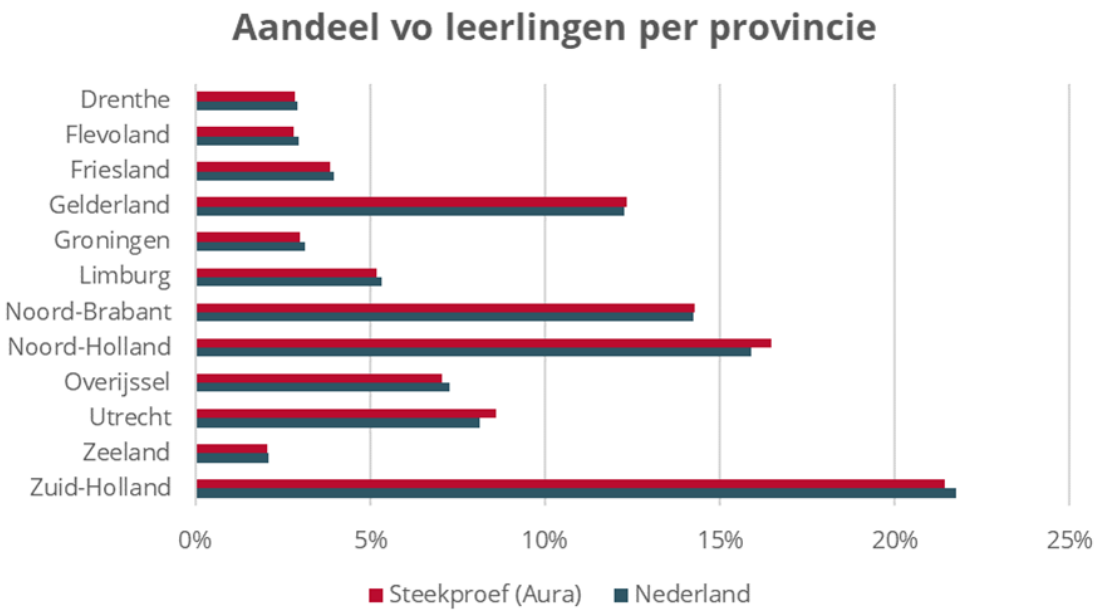

Op basis van het aantal leerlingen per school hebben we alle scholen ingedeeld in een categorie (bijv. scholen met 501 tot 1000 leerlingen). Vervolgens hebben we per categorie het aandeel leerlingen bepaald voor zowel de steekproef, als heel Nederland. De resultaten zijn opgenomen in onderstaande figuur.

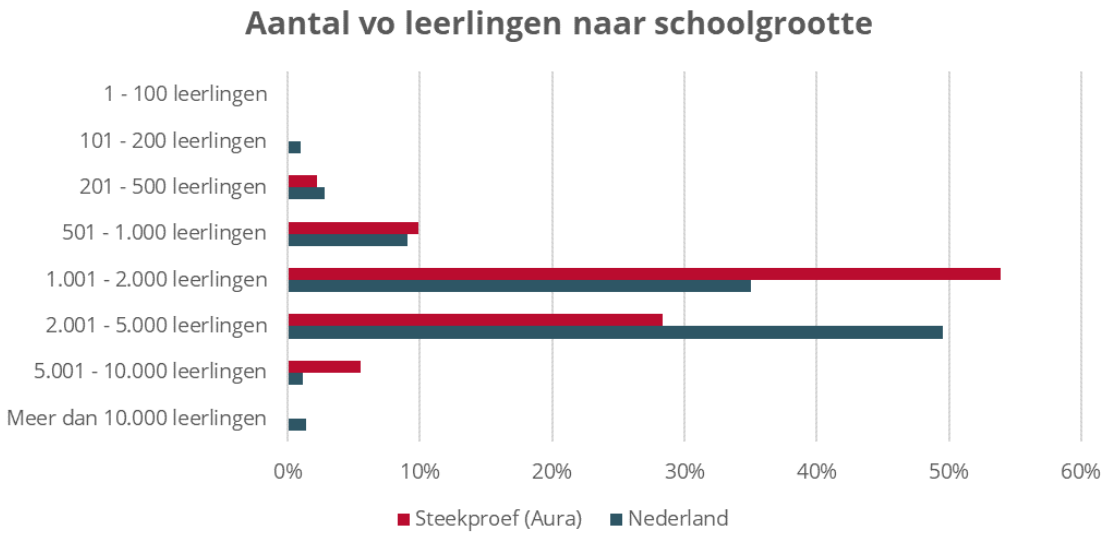

In deze figuur zijn een paar verschillen te zien tussen de steekproef en Nederland als geheel. In de steekproef zit een groter aandeel leerlingen op scholen van 1.001 tot 2.000 leerlingen, en juist een kleiner deel op scholen van de categorie daarboven (2.001 tot 5.000 leerlingen). Het is van belang om op te merken dat er een verschil zit in de databron van het aantal leerlingen. In de dataset hebben scholen zelf hun aantal leerlingen opgegeven, terwijl voor de landelijke getallen de cijfers van DUO zijn gebruikt. Hierdoor kan het voorkomen dat het aantal leerlingen van een school in de steekproef licht afwijkt van het aantal leerlingen van dezelfde school als het gaat om gegevens van heel Nederland. Door deze verschillen is het mogelijk dat scholen in verschillende (aangrenzende) categorieën worden geteld. Als voorbeeld: een school die volgens DUO 1.980 leerlingen heeft, maar zelf bij Aura 2.004 leerlingen heeft opgegeven, valt in deze analyse in twee verschillende categorieën. Naar verwachting zorgt dit effect deels voor het verschiltussen de twee grootste categorieën.

Daarnaast zijn er ook verschillen te zien voor zeer kleine en zeer grote scholen. Hierbij is het van belang om te vermelden dat de aantallen hier zeer klein zijn, waardoor zelfs kleine afwijkingen relatief groot lijken. Daarbij waren er in de dataset een aantal scholen die onwaarschijnlijk lage aantallen leerlingen hadden opgegeven (bijvoorbeeld 4). Deze zijn bij de analyse niet meegenomen. Ook waren er scholen met onwaarschijnlijk hoge aantallen leerlingen (bijv. aantallen gelijk aan ongeveer het totaal aantal leerlingen binnen een regio / provincie). Bij deze scholen is het waarschijnlijk dat zij de aantallen van alle scholen binnen een samenwerkingsverband of scholenbestuur hebben opgegeven. Voor de vergelijkbaarheid zijn deze scholen ook niet meegenomen. Dit leidt ertoe dat er relatief weinig scholen met heel veel of heel weinig leerlingen in de steekproef zitten.

De afwijkingen wat betreft schoolgrootte zullen in werkelijkheid dus minder groot zijn dan in eerste instantie in de data terug is te zien. Hoewel deze verschillen een aandachtspunt zijn, zijn ze niet zo groot dat de steekproef niet representatief te noemen is wat betreft de grootte van scholen.

Het is uiteraard mogelijk dat andere kenmerken van scholen ook invloed hebben op het uitleengedrag. Het zou kunnen zijn dat deze kenmerken op een andere manier zijn verdeeld over de scholen in de steekproef, dan landelijk het geval is. Omdat we geen andere informatie hebben over de scholen in de steekproef, is het niet mogelijk om dat in dit onderzoek na te gaan.